

Slægten Emmiksen og dens gods

Af Henrik Fangel.

Det er ikke meget, vi ved om de indfødte herremands- og væbnerslægter, som vi i ret stort tal træffer i hertugdømmet Slesvig i middelalderen, indfødte her forstået i modsætning til de indvandrede, overvejende holstenske slægter. Især ved vi meget lidt om, hvad disse slægter har ejet af gods. Vi kender nok navnene på de hovedgårde eller små landsbyvæbnergårde, som de har boet på, men vi ved så at sige intet om, hvor stort et tilliggende fæstegods disse gårde har haft i middelalderen, eller hvilken struktur dette gods har haft. Man kan formode, at strukturen ikke har været ret meget anderledes end i kongeriget, hvor det for nylig i en stor og omfattende undersøgelse er påvist, at tilliggendet til de adelige hovedgårde i senmiddelalderen i vid udstrækning bestod af strøgods, og at en herremands samlede gods meget ofte udgjorde et godskompleks, der bestod af grupper af et undertiden meget stort antal gårde i forskellige egne, ja undertiden i forskellige landsdele.¹

Det synes imidlertid også muligt at få et indtryk af omfanget af de sønderjyske herremænds godser i senmiddelalderen ved at benytte en metode, der består i et forsøg på at rekonstruere forholdene i en tidligere tid, her 1400-tallet, ud fra forholdene i en senere tid, her 1500-tallet. Metodens anvendelse er en følge af vort kildematerialers art og omfang. Vi har så at sige ikke et eneste brev e. l., der opregner omfanget af et nordslesvigsk herremandsgods af betydning fra 1400-tallet, hvor den indfødte herremandsstand endnu var ret talrig og endnu bosiddende i landsdelen. Fra slutningen af 1500-tallet har vi derimod en række skøder og mageskifter til kronen af en lang række hovedgårde, hvis tilliggende fæstegods opregnes. Ved hjælp af disse breve og ved slægtled for slægtled at følge, hvorledes disse gårde er gået i arv, synes det muligt at kunne rekonstruere og beregne om-

fanget af en række nordslesvigske herremandsgodser fra 1400-tallet.

Som eksempel, dels for at undersøge metodens frugtbarhed på det sønderjyske materiale, dels for at kaste lys over en af de mere fremtrædende af disse herremandsslægter, er valgt en række af disse til kronen solgte hovedgårde, der ved en nærmere betragtning viser sig at have to træk fælles. Dels har de tilliggende fæstegårde i de samme egne, ja i flere tilfælde endog i samme sogn eller landsby, dels træffes Emmike Esbernsen, der tilhørte slægten Emmiksen og nævnes ca. 1420-1475, blandt forfædrene til de adelige personer, der sælger dem, eller også kan pågældende hovedgård konstateres på et eller andet tidspunkt at have været ejet af hans efterkommere.

Disse to træk er næppe nogen tilfældighed, og man kan på forhånd formode, at der er den sammenhæng mellem dem, at i hvert fald en del af det gods, der ligger i de fælles områder eller sogne, oprindeligt må have tilhørt Emmike Esbernsen og ved hans død er blevet delt mellem hans arvinger og på denne måde kommet til de her omtalte hovedgårde. I omstående bilag 1 er i oversigtsform anført de pågældende hovedgårde samt beliggenheden af deres tilliggende i 1500-tallet, hvor vores viden om dem er ret sikker. Hertil knytter sig kortet s. 10, der bl. a. viser hovedgårdenes beliggenhed. Der skal ikke her knyttes nærmere kommentarer til oversigten, idet en nærmere gennemgang af materialet samt redegørelse for den metode, der er anvendt i afhandlingen, er givet nedenfor i »Bemærkninger til bilagene« (s. 46). Blot skal der her peges på det bemærkelsesværdige, at både Brenore, Hejls Vargård, Tyrstrupgård og Fovslet har tilliggende i Maugstrup, Jegerup og Nustrup sogne og endvidere, at både Hejls Vargård, Tågerup og Fovslet havde tilliggende så langt borte som i Roager sogn i Hviding herred. Også andre steder, fjernt fra de pågældende hovedgårde, kan der påvises fælles tilliggende, bl. a. på Sundeved og i Haderslev herred (udelukkende Haderslevnæs, d. v. s. halvøen mellem Haderslev og Genner fjorde). Til bilag 1 knytter sig stamtavlerne 1 og 2 (s. 44-45), hvoraf det fremgår, hvilken forbindelse disse forskellige hovedgårde har med Emmiksen-slægten. Et studium af de to stamtavler vil vise, at disse hovedgårdes ejere i 1500-tallet enten har en slægtsmæssig forbindelse med Emmiksen-slægten eller ved køb havde erhvervet gods fra slægten. De forskellige tråde mødes alle i Emmike Esbernsens person, der derved bliver central ved en rekonstruktion af slægtens gods.

Emmike Esbernsens godskompleks.

Slægten Emmiksen dukker først op i sidste halvdel af 1300-tallet, idet den første person, der kan henføres til slægten, er Esbern Tagesen, der 1387 25/11 sammen med bl. a. Henneke Limbek til Tørning medbeseglede et pantebrev på hovedgården Keldkær i Tørrild herred. Af de samtidige kilder er det imidlertid meget vanskeligt at få et indtryk af, hvor Esbern Tagesen var bosiddende, men at han var sønderjysk herremand, d. v. s. bosiddende i hertugdømmet Slesvig, er der dog ingen tvivl om. Først med hans søn Emmike Esbernsen står vi på sikrere grund, idet det også af det samtidige kildemateriale fremgår, at han ved midten af 1400-tallet må have ejet hovedgården Refsø i Sommersted sogn (Gram herred), som var Emmiksen-slægtens hovedbesiddelse i hvert fald fra sidste halvdel af 1400-tallet.

Hertil kan nu på grundlag af bilag 2-3 føjes, at Emmike Esbernsen som umiddelbart tilliggende til denne gård må have haft (maksimalt) ca. 77 gårde indenfor de 6 sogne Sommersted, Stepping, Oksenvad, Maugstrup, Jegerup og Nustrup (alle Gram herred). Herudover har han haft grupper af mere spredtliggende gods. Således fremgår det af bilag 4, at han på Haderslevnæs må have haft ca. 29 gårde og af bilag 5, at han i den vestlige del af Slesvig har haft ca. 12 gårde samt ca. 14 gårde på Sundeved.² Endvidere ved vi, at han i 1421 havde (mindst?) 8 gårde i Slogs herred (jfr. bilag 5).³ Opstillet i skema ser hans samlede godskompleks (kun gårde er medtaget) ca. 1475 således ud:

1) Refsø med umiddelbart tilliggende i Gram herred, max. ca.	77 gårde
2) gods på Haderslevnæs	ca. 29 gårde
3) spredte gårde i Vestslesvig	ca. 12 gårde
4) gods på Sundeved	ca. 14 gårde
5) gods i Slogs herred	ca. 8 gårde
	I alt ca. 140 gårde

Tilsyneladende er der tale om et ikke ganske ubetydeligt godskompleks, i hvert fald sammenlignet med hvad vi ellers kender af gods tilhørende disse sønderjyske herremænd. Men også set i et videre perspektiv, d. v. s. sammenlignet med de samtidige godser og godskomplekser, vi træffer såvel i hertugdømmerne (holstenske) som i kongeriget, er der tale om et gods af ret pænt omfang.

I det følgende vil der dels blive fremsat en række formodninger

HENRIK FANGEL

BILAG 1

Oversigt over beliggenheden af gods tilhørende efterkommere af Emmike Esbernsen i 1500-tallet		Hovedgård:											
		Refsø ca. 1525				Hejsagergård ca. 1535				Brenore ca. 1525			
Herred	Sogn	G	L	T	H	G	L	K	H	G	L	K	H
Tyrstrup:	Bjert Vejstrup Hejls Ødis Taps Tyrstrup Aller Fjelstrup Bjerning Hjærndrup Frørup											2	
										4°	1		M
Gram:	Sommersted Stepping Oksenvad Maugstrup Jegerup Nustrup Skrydstrup	22°	14	2	2 M					1			
		12	2		3					4	2		
		1								2		2	
		3								2			
										5		4	
Haderslev:	Møltrup Hoptrup Vilstrup Starup Grarup Halk Øsby	1											
		del i hdg.				1				del i hdg.			
		1				6		1					
		(1 s)											
Frøs:	Skodborg									1			
Kalvslund:	Farup												
Hviding:	V. Vedsted Roager Højrup Brøns												
Lø:	Daler												
Højer:	Møgeltønder Emmerlev												
Slogs:	Ravsted	(1 s)											
Rise:	Tinglev Bjolderup	(2 s)											
Sundeved:	Broager Nybøl Ullerup Varnæs												
Lundtoft:	Rinkenæs												
Als:													
Fæstegods ialt		40	16	2	5	7	1			19	3	8	
		(+ 4)											

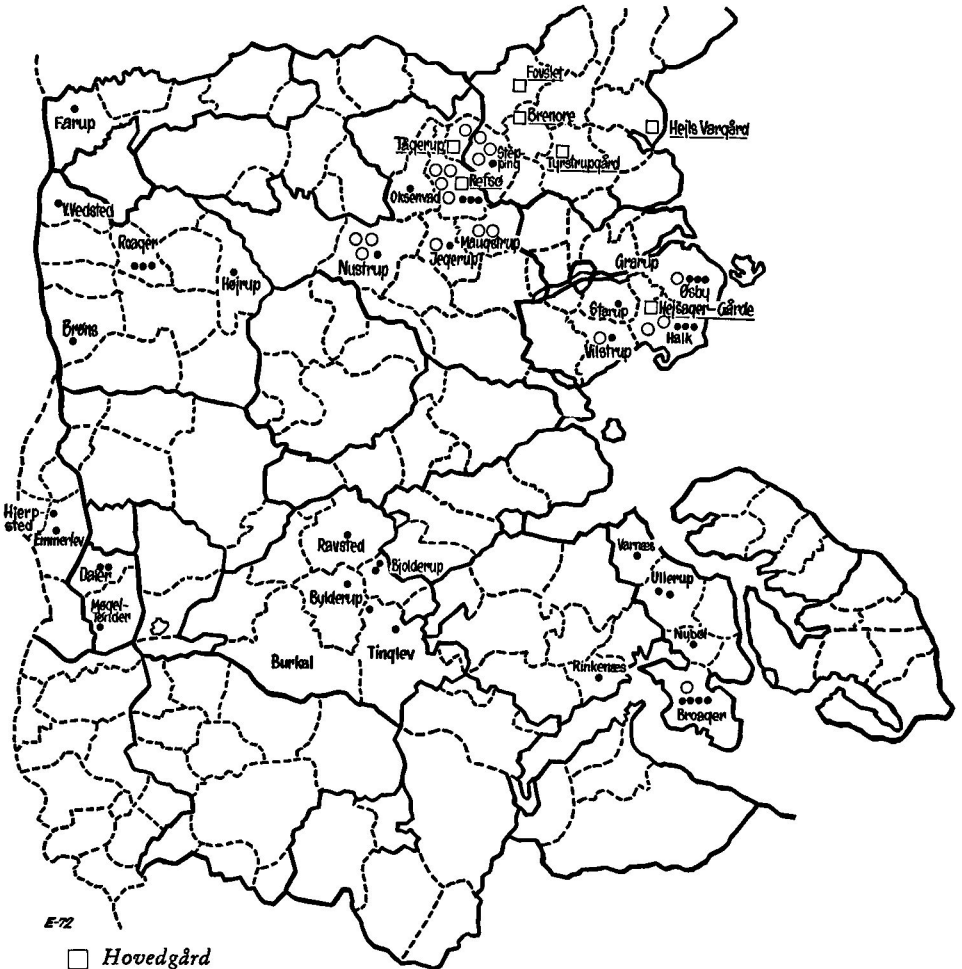
G = fæstegård(e) L = landbol (=) K = kåd H = hus(e) hdg. = hovedgård
M = mølle T = toft ° = udover nævnte antal gårde, også hovedgård i pågældende sogn.

Hvor intet andet er anført, gælder parenteserne antal gårde det pågældende sted i 1543. Kilder til bilagets oplysninger, se s. 58 f.

NOTER

1. 1543 nævnes 3, Sk. og Jb., s. 422.
2. Heraf 1 mageskiftet med hertug Hans d. æ. 1548 (Matth. Saml., pk. 34).

Kort over Emmike Esbernsens gods kompleks ca. 1475

Underregning angiver de hovedgårde, der er i slægtens eller dens efterkommeres besiddelse i 1500-tallet. Øvrige navne er sognenavne.

om, hvordan Emmike Esbernsen er kommet i besiddelse af dette gods, dels blive redegjort for, hvordan det synes at være blevet delt efter hans død, samt for, hvordan dets videre skæbne var, specielt vil der blive redegjort for den gradvise reduktion af hovedbesiddelsen, Refsøs, tilliggende.

Esbern Tagesens gods.

Esbern Tagesens hjemsted er som nævnt ukendt, og dette gælder til dels også, hvad han har ejet af gods. Det synes dog rimeligt at henføre den gruppe af gods, som Emmike Esbernsen ejede i Slogs herred, til ham, og derfor at søge slægtens oprindelige hjemsted her. Følgende forhold taler for denne formodning:

Esbern Tagesen nævnes selv i forbindelse med gods i denne egn, idet det 1412 10/4 hedder, at han havde haft et jordstykke i Alslev i Højst sogn i pant af væbneren Andreas Trugelsen. Det var altså ikke hans eget gods, men en række andre medlemmer eller efterkommere af slægten ejede gods i dette herred. Vigtigst i denne forbindelse er, at der 1421 nævnes 8 fæstere (»lansten«) i Slogs herred tilhørende Emmike Esbernsen, hvoraf 1 i Terkelsbøl (Tinglev sogn) og 1 i Bredevad (Bylderup sogn), mens resten desværre ikke er stedfæstede i kilden.³ Det er derfor muligt, at Vippelgård (Tinglev sogn), der 1491 9/3 solgtes til Løgum kloster af Esbern Tagesens barnebarn, Eriks enke, og de 3 gårde, der i 1488 12/11 solgtes, ligeledes til Løgum kloster, af hans oldebarn Otte Hartvigsen, 1 i Foverup (Ravsted sogn) og 2 i Gåskær (Bjolderup sogn, Rise herred, men på grænsen til Ravsted sogn) findes blandt disse 8 gårde. Af dette slægtens formodentlig oprindelige gods i Slogs herred var der imidlertid ikke meget tilbage i slutningen af 1500-tallet. Af bilag 1 ses, at kun Hejls Vargård ejede gods her, nemlig 1 kåd i Tinglev.⁴ På grundlag af undersøgelser af besiddelsesforholdene i Slogs herred kan det imidlertid fastslås, at gods i denne egn, der i 1500-tallet var i slægterne von Dedens, Smalsteds, Stures og Møeds besiddelse, må gå tilbage til slægten Emmiksen. (Der er tale om sognene Ravsted, Tinglev, Bylderup og Burkal). Det kan nemlig sandsynliggøres, at personer tilhørende disse slægter i 1400-tallet var gift med medlemmer af slægten Emmiksen eller på anden måde viser forbindelse til denne slægt. Da disse slægter ellers viser klar tilknytning til andre egne af hertugdømmet, må denne slægts- og godsmæssige sammenhæng indicere, at deres gods i Slogs herred stammede fra slægten Emmiksen. På grundlag heraf kan det derfor betragtes som givet, at slægten Emmiksen stammede fra Slogs herred, nærmere betegnet den østlige del heraf, og at Esbern Tagesens gods her ca. 1400 må have omfattet ca. 30 gårde. Af disse gårde var det imidlertid som nævnt kun få, der arvedes af selve slægten (Emmike Esbernsen og

hans efterkommere); de fleste af dem er gået over til disse andre slægter ved giftermål o. l.⁵

Vender vi os herefter til den række spredte gårde i det vestlige Slesvig, som ovenfor er tilskrevet Emmike Esbernsen (jfr. bilag 5, s. 42-43), synes også disse at kunne føres tilbage til hans fader. Der kan i hvert fald næppe gives nogen rimelig forklaring på, hvorledes og især hvorfor de senere skulle være erhvervet til de hovedgårde i den modsatte ende af landet, hvortil de hørte i slutningen af 1500-tallet. Hertil kan som argument for, at allerede Esbern Tagesen må have ejet i hvert fald en del af dem, anføres, at Emmike Esbernsens broder Lyder i 1446 13/5 til væbneren Stenfeld solgte »ene aff myne gardhe liggendes i Ly herreth i Wynem« (Vinum i Døstrup sogn). Også han har altså haft gods her, og at de to brødre således begge ejede gods i det vestlige Slesvig, synes at være et argument for, at deres fader havde erhvervet, evt. arvet, de spredtliggende gårde, vi her senere træffer i slægtens eje.

Esbern Tagesens forhold til Limbek'erne.

Esbern Tagesen levede i en tid, slutningen af 1300-tallet, hvor den oprindelig holstenske slægt Limbek øvede betydelig indflydelse i den nordlige del af hertugdømmet. Slægtens forskellige medlemmer sad på Søgård, Trøjborg, Gram, Tørning og flere andre af hertugdømmets betydeligste faste borge og havde hertil mægtige landområder enten som pant eller som ejendom. Mægtigst af dem alle var formodentlig Henneke Limbek, hvis hovedbesiddelse var Tørning vest for Haderslev. Han knyttede en række småadelsslægter til sig i en form for vasalforhold, og blandt disse »undervasaller« synes også Esbern Tagesen at have været. Det er ovenfor nævnt, at han i et brev fra 1387 medbeseglede sammen med Henneke Limbek, hvilket blot er et enkelt indicium for den fremsatte påstand. Tydeligst træder tilknytningen til Henneke Limbek dog frem i det bekendte vidne fra Urnehoved landsting 1397 6/10, hvor Esbern Tagesen var tilstede sammen med en lang række andre adelige fra hertugdømmet Slesvig. Henneke Limbek er her den første, der medbesegler af væbnerne, og umiddelbart efter ham følger Esbern Tagesen, som medbesegler før tilsyneladende mere betydende og fremtrædende væbnere, bl. a. Erik Krummedige. Dette er påfaldende, og da kontakten mellem Limbek'erne og hans slægt kan følges også for hans

sønners vedkommende (se nedenfor), synes det rimeligt at antage, at den lavadelige og ikke særlig godsrige Esbern Tagesen med Limbek'ernes voksende rigdom, anseelse og indflydelse såvel i hertugdømmet som i kongeriget har set sin fordel i at søge tilknytning til denne slægt for herved at opnå beskyttelse og hjælp i en tid, der var præget af ufred. At han til gengæld herfor har måttet yde sin mægtige »herre« visse tjenester og stå ham bi på forskellig vis, er en selvfølge, men noget som det er svært for os at få et indtryk af gennem kildematerialet. Der er dog næppe tvivl om, at der må have været et vist forhold mellem de tjenester, som Esbern Tagesen og hans efterkommere ydede Limbek'erne, og de fordele, de opnåede ved dette tjenesteforhold. Og at fordelene var store, ses klart ud fra den omstændighed, at skabelsen af det betydelige gods kompleks, som blev slægtens i løbet af to generationer, og som var mange gange større end det beskedne gods, der var dens udgangspunkt, uden tvivl må tilskrives tilknytningen til disse mægtige holstenere.

Hertil kommer, at det på grundlag af forskellige gravsten fra slutningen af 1500-tallet over en række medlemmer af Emmiksen-slægten må formodes, at Esbern Tagesens hustru Margrethe, som nævnes 1404 17/3, men uden slægtsnavn,⁶ tilhørte slægten Limbek. Der findes nemlig et Limbek-våben på en plads i disse gravstens anevåbenrækker, der indicerer et sådant ægteskab.⁷ I denne forbindelse må det også bemærkes, at Esbern Tagesens to sønner bar navnene Emmike og Lyder, der var almindelige indenfor slægten Limbek, og som står helt i modsætning til Esbern Tagesens dansklingende navn. Med datidens navneskik in mente er disse navne et stærkt indicium for en forbindelse mellem Esbern Tagesen og Limbek'erne, der går ud over det rene vasalforhold, som her er skitseret.

Antager vi derfor, at Esbern Tagesens hustru Margrethe tilhørte slægten Limbek, får vi formodentlig hermed også en forklaring på, hvordan slægten er kommet i besiddelse af den gruppe gårde på Haderslevnæs, som ovenfor (s. 7) er tilskrevet Emmike Esbernens. Allerede Esbern Tagesen ejede nemlig gods her, idet han 1389 15/7 skænkede 1 gård i Sdr. Vilstrup (Haderslev herred) til Haderslev kapitel, netop i en af de landsbyer, hvor slægten også senere ejede gods.⁸ At slægtens gods på Haderslevnæs udmærket kan stamme fra Limbek'erne ses af, at der både på denne tid og senere træffes et ret betydeligt antal gårde på Haderslevnæs som tilliggende til Tørning,

En af de mest værdifulde gravsten til belysning af slægten Emmiksens genealogi er Margrethe Mouridsdatter Emmiksens gravsten († 1600) i Grindløse kirke øst for Bogense. Den viser ikke mindre end 32 anevåben, 16 på hver side af den adelige frøken, der er fremstillet i hel figur; venstre række på billedet er hendes fædrene anevåben (Mourids Ottesens), og af disse 2×8 aner er det igen rækken yderst til venstre, der er af interesse her, nemlig Mourids Ottesens fars aner (Otte Hartvoigsen, g. m. Anne Andersdatter Bjørn). Disse 8 aner kan identificeres som følger (fra oven og ned): 1) Emmiksen (skrådelte med tydelig tagsten i venstre halvdel), 2) Sebested (tre om en rose samlede søblade), 3) Limbek (to skråbjælker), 4) Sture (el. Barsebæk) (en springende fisk = stør), 5) kan ikke identificeres (skjoldet skaktavlet), 6) v. d. Wisch el. Pogwisch (springende ulv), 7) Ablefeldt (kløvet, højre del: to bjælker, venstre del: en vinge fast på delingen, 8) feltet beskadiget, kan ikke identificeres. (Nationalmuseet).

Limbek'ernes hovedsæde.⁹ Hertil kommer, at slægten Emmiksens gårde på næsset udgjorde et så stort antal, i alt ca. 30, at der synes tale om en medgift eller arv for en kvinde tilhørende en slægt af ikke helt ubetydelig godsrigdom. Der kan derfor rent faktisk kun være tale om Limbek'erne på denne tid og i denne egn. Alle disse forhold taget i betragtning må det anses for ret sikkert, at allerede Esbern Tagesen har været i besiddelse af i hvert fald en del af de gårde på Haderslevnæs, som senere var i slægtens eje, og at han har erhvervet dem med sin hustru Margrethe, der har haft en nær slægtsmæssig tilknytning til Limbek'erne på Tørning.

Sammenfattende kan det om Esbern Tagesen siges, at hans udgangsposition var beskeden i forhold til de resultater, han nåede. Han tilhørte en væbnerslægt, der ejede et forholdsvis beskeden antal gårde i Slogs herred, hvor slægten havde hjemme. Med sin tilknytning til Henneke Limbek fik han imidlertid muligheden for at nå nogle trin op ad den sociale rangstige. Henneke Limbek har uden tvivl fundet Esbern Tagesens støtte så værdifuld, at han har knyttet ham endnu nærmere til sig ved et ægteskab mellem Esbern og Margrethe Limbek, måske Hennekens egen datter, og med hende har Esbern kunnet fordoble sit godskompleks, således at han ved sin død ca. 1410¹⁰ har besiddet følgende gods (jvf. bilag 5):

- 1) Emmiksen-slægtens stamgods i Slogs herred (jvf. s. 11) .. ca. 30 gårde
- 2) en række spredtliggende gårde i Vestslesvig ca. 12 gårde
- 3) sin hustru Margrethes medgift eller arv på Haderslevnæs ca. 29 gårde
I alt ca. 70 gårde

Det her skitserede »livsforløb« vidner om en ikke ubetydelig dygtighed og fremdrift hos Esbern Tagesen, noget som vi også i vid udstrækning træffer hos hans søn Emmike, og som er med til at forklare, hvorfor begge disse mænd var så tilsyneladende nært knyttet til Limbek'erne. Et udtryk for denne dygtighed og fremdrift er sikkert også Esbern Tagesens ridderværdighed, som står i mærkelig modsætning til at både Henneke Limbek og hans søn Claus hele deres liv forblev væbnere.¹¹

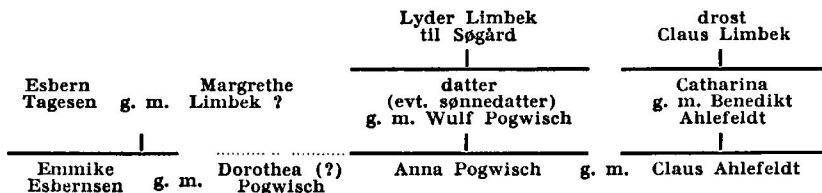
Emmike Esbernsen.

Esbern Tagesen efterlod sig formodentlig (mindst ?) fem børn, hvoraf vi kender de tre gennem samtidigt kildemateriale: datteren Cecilie, der senere var priorinde i St. Johannesklostret i Slesvig,¹² og

sønnerne Emmike og Lyder.¹³ Om sønnen Lyder vides ikke meget. Han ejede som nævnt ovenfor en gård i Døstrup sogn, som formodentlig var arv efter faderen, men var i øvrigt bosat i Nørrejylland, hvor hans fåtallige efterkommere ejede Damsgård (Ø. Starup sogn, Brusik herred), jfr. stamtavle 1.¹⁴ Lyder havde dog også gods i den modsatte ende af landet, idet han i 1429 16/11 solgte Spangsbjerg (Jerne sogn, Skads herred). Det er bemærkelsesværdigt, at Henneke Limbek også havde ejet gods her og andetsteds i Skads herred,¹⁵ således at man kan formode, at også slægtens besiddelse af denne gård skyldtes tilknytningen til Limbek'erne. Der er dog grund til at understrege det mærkelige i, at Lyder tilsyneladende ikke arvede noget af faderens eller moderens sønderjyske gods (bortset fra gården i Døstrup sogn). Dette kan imidlertid også skyldes, at vort kildemateriale ikke har efterladt spor heraf, og endelig foreligger der også den mulighed, at brødrene ikke har delt godset, men har besiddet det i fællig. At det var Lyder og Emmike, der i fællesskab solgte Spangsbjerg, og at Lyder 1422 31/10 var medudsteder af et brev, der viser tilknytning til Haderslevnæs, peger i hvert fald i retning af en besiddelse »zu gesamter Hand«, måske under påvirkning fra Holsten, hvor en sådan arveform var mere almindelig.¹⁶ Hvad Lyders og Emmikes børn angår, kan der dog næppe være tvivl om, at det kun var Emmikes børn, der arvede det i hertugdømmet beliggende gods, medens Lyders efterkommere intet ejede her.¹⁷

De ovenfor nævnte tre grupper af gods gik altså i arv til Emmikes børn (dog kun en del af godset i Slogs herred), men dette gods havde Emmike i sin levetid udvidet betydeligt, som det fremgår af listen side 7. Besiddelsen af de ca. 14 gårde på Sundeved, som her er tilskrevet Emmike, skal muligvis ses i sammenhæng med en formodning om, at Emmikes hustru tilhørte slægten Pogwisch. Der er nemlig en forbindelse mellem slægten Pogwisch og Søgård, hvis tiliggende lå i Lundtoft herred, men i al fald senere også for en dels vedkommende på Sundeved, og endog i samme landsbyer som slægten Emmikensens.¹⁸ Hertil kommer, at både en række slægtbøger og adskillige af de ovenfor nævnte gravsten samstemmende anfører, at Emmike Esbernsens hustru tilhørte slægten Pogwisch og hed Dorte til fornavn. På grundlag heraf kan man formode, at Emmikens-slægten er kommet i besiddelse af dette gods på Sundeved ved

et ægteskab mellem Emmike Esbernsen og et kvindeligt medlem af den gren af Pogwisch-slægten, der havde tilknytning til Søgård, vel en datter af den Wulf Pogwisch, der var gift med en datter (evt. sønnedatter) af Lyder Limbek til Søgård.¹⁹ Slægtssammenhængen er formodentlig følgende:

Anna Pogwisch har kunnet forene sine arvekrav på Søgård med tilliggende fra Lyder Limbek (hendes morfar, evt. morfars far) med de arvekrav, som Claus Ahlefeldt har måttet have ved også at være en ætling af Limbek'erne.²⁰ Disse to har da arvet hovedparten af det allerede da meget omfattende gods, mens Dorthe (eller Dorothea, hvis hun da har haft dette fornavn) har fået udlagt fjernere og mere spredtliggende gårde som sin arvedel. Man kan så undre sig over, at denne del ikke har været større i betragtning af Søgårds omfang, der også dengang var betydeligt, men det er muligt, at der har været flere gårde, men at de er solgt fra i tidens løb af Emmike Esbernsens efterkommere, uden at vi er i stand til at konstatere det. Det må dog understreges, at argumentationen for Emmiksen-slægtens erhvervelse af dette gods på Sundeved er betydelig svagere end argumentationen for slægtens erhvervelse af godset på Haderslevnæs.

Emmike Esbernsens erhvervelse af Refsø.

Til dette arvegods og denne medgift har Emmike formodentlig kunnet føje et endnu større godskompleks, nemlig hovedgården Refsø i Sommersted sogn (Gram herred) med tilliggende fæstegods i de omkringliggende sogne. Om denne erhvervelse af Refsø har vi ingen samtidig efterretning, men vi ved, at gården senere var i slægtens besiddelse, og at erhvervelsen af den på grund af arvegangen må skyldes Emmike. Hvem der har ejet Refsø her i første halvdel af 1400-tallet, ved vi heller ikke, idet Refsø nævnes første gang 1488 12/11. Man kan imidlertid formode, at gården, der uden tvivl er betydelig ældre end 1488, har været i Limbek'ernes eje.²¹ Gården

ligger nemlig i Gram herred, som slægten havde i pant helt fra 1394 6/1, og som fra 1460 16/4 direkte ejedes af Ahlefeldt'erne, Limbek'ernes arvtagere på Tørning. Da allerede Emmike som nævnt må have ejet gården, ligger det nær at antage, at han har erhvervet hovedgården på en eller anden måde ved sin tilknytning til Limbek'erne, og som støtte for denne formodning skal fremhæves to forhold:

- 1) Emmikes forhold til Limbek'erne, der har været om muligt endnu nærere end faderens,
- 2) de politiske forhold i hertugdømmet i begyndelsen af 1400-tallet.

Om Emmikes tilknytning til Limbek'erne og senere deres efterfølgere på Tørning, Ahlefeldt'erne, er vi ret godt underrettede. Tydeligst kommer den vel frem i Claus Limbeks klager over kongen og hans tilhængeres overgreb mod ham og hans gods 1421 17/11. Han kalder nemlig i brevet Emmike Esbernsen »myn knecht« og klager over de overgreb, der er begået mod otte af Emmikes »lanster« (fæstere) i Slogs herred.² Tjenesteforholdet træder her klart frem, men også senere træffes Emmike Esbernsen i forbindelse med slægten Limbek. 1427 19/6 medbesegler han således for Claus Limbeks moder, 1436 2/7 medbesegler han angående salg af gods til Haderslev kapitel, hvor også Wulf Limbek medbesegler, og 1451 28/4 medbesegler han sammen med Otto Limbek for Anders Jonsen Skram. Det nære forhold til Limbek'erne synes at være overført til Limbek'ernes efterfølgere på Tørning, Ahlefeldt'erne, således medbesegler han 1444 8/12 for Hans og Benedikt Ahlefeldt angående salg af Brændkjær mark ved Kolding.

Også de politiske forhold i begyndelsen af 1400-tallet danner en væsentlig baggrund for at forstå, hvorfor Emmike erhvervede Refsø, og til dels også for at få et fingerpeg om, hvornår dette kan være sket.

Fra ca. 1410 til 1432 var der med afbrydelser voldsomme kampe mellem den danske konge og de holstenske grever om herredømmet i Slesvig. Erik af Pommerns udgangsposition var i og for sig udmærket, men efterhånden måtte han vige, bl. a. fordi en række af hans borge og befæstninger i det nordlige hertugdømme faldt i holstenernes hænder. Claus Limbek den yngre på Tørning havde i begyndelsen stået på kongens side, men i 1421 opsagde han kongen huldskab og troskab, hvilket det ovennævnte klagebrev bl. a. er ud-

Ved udgravninger, foretaget i 1949, af Haderslev museum på det såkaldte Slotsbjerg syd for gården Refsø i Sommersted sogn fandtes rester af bygninger, formodentlig fra begyndelsen af 1500-tallet, da Otte Hartvigsen ejede Refsø. Der fandtes imidlertid også bygningsrester, der uden tvivl er ældre, men som vanskeligere lader sig datere. Der er tale om et trætårn, der antagelig er ødelagt ved brand og erstattet af en bygning, hvis østside dannes af en teglstensmur. Det er denne, der ses øverst til venstre på billedet, der er taget fra nordvest. I rummet indenfor denne mur har der været et gulv af planker lagt på bjælker med undtagelse af et 1,40 × 2,15 m stort stykke ved nordvæggen, hvor der var stenbro. Denne ses midt i billedet. Mod syd førte en kampestenstrappe, hvoraf tre trin var bevaret (de ses øverst i billedet), ned i dette rum. I nærheden af teglstensmuren, men over den fandtes to små sølvmønter, begge fra 1300-tallet. Deres findested siger imidlertid ikke ret meget om, hvornår disse ældre bygninger kan være opført (jvf. teksten s. 18 og note 21). (Haderslev museum).

tryk for.²³ Med det nære forhold, som Emmike stod i til Claus Limbek, var det en selvfølge, at han fulgte denne. Claus Limbeks overgang til holstenerne betød, at hele den nordlige del af hertugdømmet kom indenfor holstenernes magtsfære, men i dette område lå dog en række hovedgårde, hvis ejere måtte formodes at være kongen tro. Dette gjaldt uden tvivl Føvslet i Ødis sogn, hvis ældste, kendte ejer, Johannes Thomesen Lindenov, havde været en af dronning Margrethes tro mænd, og det gjaldt — hvad der er mest interessant i denne forbindelse — Tovskov, der lå på grænsen mellem Sommersted og Oksenvad sogne få kilometer vest for Refsø. Her sad i 1420'erne ridderen Jon Jonsen Lille af slægten Skram, og at han var

kongens mand ses bl. a. af, at han 1419 23/6 i København medbeseglede kongens forbund med Polens konge og 1421 4/8 medbeseglede jydernes vidnesbyrd angående Sønderjyllands tilhørsforhold til Danmark.

Ud fra disse forhold kan man *formode* følgende begivenhedsforløb: Efter at Claus Limbek i begyndelsen af 1420'erne var faldet fra kong Erik af Pommern og havde sluttet sig til holstenerne, har det været et ønske hos disse at kontrollere den nordligste del af Gram herred og af hertugdømmet i det hele taget, hvor der endnu sad herremænd, der var kongen tro. Claus Limbek har hertil ment at kunne benytte sin tro tilhænger Emmike Esbernsen og har ladet denne indsætte på den befæstede Refsø hovedgård. Muligvis har Emmike direkte købt den, i hvert fald var den hans ejendom senere, men det er stort set af mindre betydning, hvordan og også fra hvem erhvervelsen er sket.²⁴ Kun det står helt fast, at erhvervelsen må være sket med Claus Limbeks billigelse og ved hans formidling enten som ejer eller til gårdens ejer. Der kan heller intet sikkert siges om, hvorvidt erhvervelsen virkelig er sket allerede i 1420'erne, men ud fra den ydre historiske sammenhæng forstås og forklares erhvervelsen i hvert fald bedst, hvis den henføres til dette tidsrum.

Om omfanget af hovedgårdens tilliggende, da Emmike erhvervede den, vides heller intet sikkert, men den har dog næppe helt haft det omfang, som den havde senere. Erhvervelsen af en del af de tilliggende gårde er vel sket efterhånden ved køb, mageskifte o. l., og vi har i hvert fald et enkelt brev, der viser, at Emmike må have erhvervet fæstegods til Refsø, bl. a. ved køb. I et tingsvidne af Gram herredsting, udstedt 24. maj 1460, hedder det bl. a., at »velbaaren Mand Emeke Esbernß, skødede Hr. Gregorius [kannik i Haderslev] paa Biskop Clawes af Sleswikes Vegne al det Køb og Skøde, som han havde købt af Jeppe Rawenker, Kaye Mattiskone i Ringtwede og Jeppe Joonß i Actorpe paa det samme Gods i Maxstorp 2 Otting Jord«. Dette brev er samtidig det eneste direkte, om end noget sene indicium for, at Emmike vitterlig må have ejet Refsø, idet det viser, at Emmike havde gods i Maugstrup sogn, hvor Refsø senere havde tilliggende fæstegods.

Refsø kom til at udgøre centrum i Emmike Esbernsens gods-kompleks, og det er formodentlig omkring denne hovedgård, han har koncentreret eventuelle udvidelsesbestræbelser. Hans samlede

godskompleks kan ved hans død beregnes til at have omfattet nogenlunde de grupper af gods, som er opregnet ovenfor s. 7, og som i detaljer fremgår af bilag 3 (kolonne 18), bilag 4 (kolonne 12) samt bilag 5, s. 38-43. I alt har de udgjort et samlet godskompleks på (maksimalt) ca. 140 gårde.

Emmike Esbernsens ydre liv samt hans død.

Af de breve, hvori Emmike Esbernsen forekommer nævnt, for det meste som medbesejler, og som alle er nævnt ovenfor, får man indtryk af en herremand, der har levet det meste af sit liv i den egn, hvor hans hovedgård og den væsentligste del af hans gods var beliggende. Han synes ikke på nogen måde at have været aktiv i politik eller taget del i landets administration som lensmand eller lignende. I forhold til egnens mægtige holstenere, først og fremmest Ahlefeldt'erne, der arvede Tørning efter Claus Limbeks død ca. 1426, var hans position da også kun ringe. Han har vel til stadighed stået i en slags afhængighedsforhold til disse holstenere, men har på den anden side ved sin godsrigdom hævet sig betydeligt op blandt sine standsfæller, nemlig de mange lavadelige vi træffer i denne del af Nordslesvig: Skram'erne på Tovskov, Lindenov'erne på Fovslet, væbnerslægterne i Rødding og Ø. Lindet, Tinhus'erne på Tvedsgård (ved Kolding), de mange småherremænd og frimænd vi træffer på Haderslevnæs o. s. v. Ingen af disse har kunnet måle sig med Emmike i godsrigdom og position (måske bortset fra Lindenov'erne på Fovslet, hvis position imidlertid i vid udstrækning skyldtes, at de gik i den danske konges tjeneste). Et udtryk for Emmike Esbernsens fremtrædende stilling blandt lavadelen er det også, at han som den eneste nordslesvigske herremand, bortset fra Thomas Sture fra Als, i 1470 11/10 medbesejlede det såkaldte Segeberg-konkordat, der er besejlet af en lang række holstenere, hvoraf mange hørte til de betydeligste og rigeste, og hvoraf flere var kongens nærmeste råder. 1475 24/8 fik han af kong Christian bekræftelse på de gamle breve, han havde, som gav ham ret til 40-marks bøder af sine fæstere i hele Slesvig, d. v. s. gav ham den højeste jurisdiktion over sine mange fæstere, noget som næppe alle de her nævnte lavadelige slægter sad inde med.²⁸ På dette tidspunkt må han have været meget gammel. Han nævnes som nævnt første gang 1421, d. v. s. han må vel være født senest ca. 1400. Han har altså i 1475 været ca. 80 år,

en meget høj alder dengang, og vi kan derfor regne med, at han er død ikke længe efter.²⁶

Arvedelingen efter Emmike Esbernsens død.

I følge de foreliggende vidnesbyrd havde Emmike fire sønner og formodentlig to døtre. Den ene af sønnerne er formodentlig død uden arvinger før faderen.²⁷ Datteren Margrethe var gift med Johan Johansen Lindenov til Fovslet og var enke allerede 1477 11/9, medens den anden datter Mette var gift med Peder Munk til Krogsgård.²⁸

De maksimalt 140 gårde, som i følge senere tids forhold kan tilskrives Emmike Esbernsen, synes at være fordelt således mellem hans børn (jvf. bilag 5):

	Hartvig	Emmike	Erik	Mette	Margrethe
1) af slægtens stamgods i Slogs herred	mindst 3 gårde	mindst 1 kåd	mindst 1 gård	?	?
2) af farmoderens gods på Haderslevnæs	ca. 11 gårde	mindst 2 gårde	ca. 5 gårde	ca. 4 gårde	ca. 7 gårde
3) af faderens (evt. farfaderens) spredte gårde i Vestslesvig		ca. 5 gårde	ca. 3 gårde	ca. 3 gårde	ca. 1 gård
4) af moderens (?) gods på Sundeved		ca. 7 gårde	ca. 7 gårde		
5) af faderens gods i Gram herred (Refsø m. tilligg.)	hdg. + ca. 52 gårde	ca. 10 gårde	ca. 8 gårde	ca. 3 gårde	ca. 5 gårde
I alt	ca. 66 gårde	ca. 24 gårde	ca. 24 gårde	ca. 10 gårde	ca. 13 gårde
Tilsyneladende forholdstal	6	2	2	1	1

Hertil kan knyttes følgende kommentarer:

Mette Emmiksdatters arvedel skal måske sættes et par gårde højere end de ca. 10, der anføres her, idet man må formode, at den hovedgård, Tågerup, der nævnes i 1500-tallet, og som nødvendigvis må være opstået *efter* arvedelingen,²⁹ er opstået ved nedlæggelse af et par gårde, således at hovedgården oprindelig er lig 3 à 4 gårde (her er regnet med 2), hvortil kommer den ene gård, der 1604 nævnes i Stepping (i alt 4 à 5 gårde under gruppe 5). Herved bliver hendes arvedel lidt større end de 10 gårde, der her er regnet med.³⁰

SLÆGTEN EMMIKSEN OG DENS GODS

Margrethe Emmiksdatter (g. m. Johan Johansen Lindenov's) arvedel er her beregnet ud fra den deling, der senere må være sket af disse gårde mellem forskellige af hendes efterkommere af Lindenovslægten (jvf. stamtavle 2, s. 45). Der er imidlertid det usikkerhedsmoment, at der blandt Lindenov'ernes gods på Haderslevnæs også findes gods, som er tilfaldet slægten efter en uddød gren af slægten, der var bosiddende her i begyndelsen af 1400-tallet. Det synes dog muligt i nogen grad at adskille de to grupper af gods.

Lindenov'ernes gods i Haderslev og Gram herreder i 1500-tallet	Otto Breide til Sjøbo g. m. Anne Lindenov 1543 31)	Hans Johansen Lindenov til Hundstund til kronen 1584 9/1	I alt	Heraf tilfaldet slægten efter uddød gren	Margrethe Emmiksdatters arv efter faderen
Kilde	Sk. og Jb. s. 432				
Haderslev hrd.					
Hoptrup sogn					
Marstrup		1 gård	1 gård		1 gård?
Kestrup		1 gård	1 gård		1 gård?
Vilstrup sogn					
Vilstrup	1 gård	1 gård	2 gårde		2 gårde
Kelstrup	2 gårde		2 gårde		2 gårde
Starup sogn					
Vandling	2 gårde		2 gårde	2 gårde	
Lønt		3 gårde	3 gårde	3 gårde	
Grarup sogn					
Stenderup		1 gård	1 gård	1 gård	
Halk sogn					
Halk		1 gård	} + 1 gård 1)		2 gårde
Medsted		1 bol		1 bol	1 bol
Øsby sogn					
Stevelt	1 gård		1 gård		1 gård
I alt Haderslev hrd.			15 gårde + 1 bol	6 gårde	7 (9?) gde. + 1 bol
Gram hrd.					
Maugstrup sogn					
Simmersted	1 gård		} + 1 gård 2)		2 gårde
Jegerup sogn					
Jegerup		1 gård			1 gård
Nustrup sogn					
Nustrup		} 1 bol 1 gård	1 gård	} 1 bol 1 gård	1 bol
Ber = Bæk?	1 gård		1 gård		1 gård
I alt Gram hrd.					5 gårde + 1 bol

1) Mageskiftet 1548 med hertug Hans d. æ. (Matth. Saml., pk. 34).

2) 1 gård i arv til Christoffer Hansen Lindenovs datter Magdalene, g. m. Moritz Ahlefeldt til Bjerningrød (Bjerning sogn nord for Haderslev), Kr. Sk., I, s. 319. Bol = landbol.

Der er altså tale om i alt ca. 15 gårde på Haderslevnæs, som alle sammen må have hørt under Fovslet endnu ca. 1500. Af disse må uden tvivl de 6 gårde i Starup og Grarup sogne udskilles som det gods, der havde tilhørt den uddøde gren af slægten Lindenov.³² De resterende gårde var til dels beliggende i landsbyer, hvor vi rent faktisk ved, at andre medlemmer af Emmiksen-slægten ejede gods (Vilstrup, Kelstrup, Halk og Stevelt med i alt 7 gårde, jvf. bilag 4). Tilbage bliver da 2 gårde, 1 i Marstrup og 1 i Kestrup, hvor ingen andre medlemmer af Emmiksen-slægten havde gods, og som derfor ikke på det foreliggende grundlag kan tilskrives Margrethe som en del af hendes arv efter faderen.

Selv om Emmikes og Eriks arvedele her er fuldstændig identiske, skal man dog næppe lægge alt for stor vægt herpå. De eksakte tal kan have været anderledes end de her anførte. Det kan dog næppe helt være nogen tilfældighed, at tallene for de fire arveparter, de to døtres samt Emmikes og Eriks, viser et indbyrdes forhold, der svarer nøje til datidens arveregler.³³ Jyske Lov (I, 5) foreskrev, at broderlod var dobbelt så stor som søsterlod, og at dette forhold afspejler sig i tallene her, selvom disse bygger på rekonstruktion fra slutningen af 1500-tallet, styrker tilliden til, at de stort set må passe. Meget mærkeligt er det imidlertid, at tallene indikerer, at Hartvig har arvet halvdelen af det samlede gods, hvilket ikke kan forklares med, at han var den ældste søn, idet datidens arveregler ikke kendte nogen førstefødselsret. Ganske vist bygger tallene her som nævnt på en rekonstruktion fra slutningen af 1500-tallet, og en del af gårdene indenfor det område, hvor Hartvigs søskende ikke arvede gods (bortset fra Mette), nemlig i Stepping og Sommersted sogne med i alt ca. 40 gårde (jvf. bilag 3, kolonne 13), kan naturligvis være erhvervet *efter* Emmike Esbernsens død. Eventuelle arronderingsbestræbelser vil naturligt have koncentreret sig indenfor dette område, og man kan derfor formode, at Refsøs tilliggende her oprindeligt har været (betydeligt ?) mindre end de ca. 40 gårde, der er nævnt her. Dette vil nok bringe antallet af Hartvigs arvede gårde ned, men næppe nok til at gøre hans arvedel lig hans brødrers. Det svækker endvidere argumentationen for, at allerede Emmike Esbernsen besad Refsø med et væsentligt tilliggende, men synes dog den eneste rimelige forklaring på, hvorfor Hartvigs arvedel i følge skemaet her er så stor.³⁴

Selv om vi altså må antage, at den del af Hartvigs arv, der lå indenfor Gram herred, var noget mindre end de her anførte 52 gårde, hvis beliggenhed i detaljer fremgår af bilag 3 kolonne 13, må man dog sige, at tallene afspejler en tilsyneladende rationel fremgangsmåde ved arvedelingen. Man synes nemlig først og fremmest at have delt de fjernereliggende gårde (de første fire grupper) og at have bestræbt sig på så vidt muligt at holde godsets hoveddel samlet, nemlig Refsø med dets umiddelbare tilliggende (hvor stort dette end har været). Det ses af bilag 3, at de gårde, som Emmike, Erik og Margrethe fik udlagt, lå i de sogne, der lå længst væk fra hovedgården, nemlig Maugstrup, Jegerup, Nustrup og Skrydstrup sogne.³⁹ Kun Mette Emmiksdatter må have fået gods umiddelbart i nærheden af hovedgården, idet Tågerup ikke ligger mere end ca. 3 km fra Refsø. At en sådan, tilsyneladende rationel tankegang ligger til grund for arvedelingen, styrker naturligvis den her fremførte argumentation, selv om denne som anført svækkes ved det store omfang af Hartvigs arvedel, der ikke kan forklares helt tilfredsstillende.

Emmike Emmiksens arvedel.

Kun til Hartvigs arvedel har der hørt en hovedgård, nemlig Refsø, mens dette ikke synes at have været tilfældet for de to øvrige sønners dele. Datteren Margrethe var som nævnt gift med Johan Johansen Lindenov, der ejede hovedgården Fovslet i det nærliggende Ødis sogn, og Tågerup er formodentlig først opstået efter arvedelingen (jvf. note 29).

I hvert fald Emmike synes at have giftet sig en hovedgård til, idet hans hustru Karen Stangberg må have ejet hovedgården Keldet i Fjelstrup sogn nordøst for Haderslev. Hendes datterdatter ejede i hvert fald gården 1550, og dennes datter igen solgte den med sin mand til kronen 1584. Desuden havde slægten Stangberg tilknytning til Fjelstrup sogn allerede ca. 1400. Til Keldet synes at have hørt mindst 17 gårde, hovedsagelig i Fjelstrup sogn, men også 3 i Vonsbæk og en enkelt i Tyrstrup sogn. Disse 17 gårde kunne Emmike altså føje til sine ca. 24, og han havde således mindst 40 ganske vist spredte og tildels fjerntliggende fæstegårde og hertil en hovedgård. Omend et mindre gods var det dog nok til, at man kunne leve af det, og nok til, at Emmike bevarede sin position som hørende til de mere fremtrædende blandt den indfødte herremandsstand. Emmike

Emmiksens og Karen Stangbergs gods gik, formodentlig omkring år 1500, i arv til deres tilsyneladende eneste datter Tale. Hun blev gift med Hans Breide, som ejede (eller erhvervede sig) Hejls Vargård i Hejls sogn sydøst for Kolding. De ca. 40 fæstegårde kom her til at udgøre en betydelig del af denne hovedgårds samlede tilliggende, der ved Joakim Breide, Tale og Hans Breides søns død 1574 udgjorde ca. 46 gårde (i mellemtiden var en del af Karen Stangbergs gods i Fjelstrup, nemlig ca. 7 fæstegårde, dog skilt ud sammen med Keldet).³⁶

Erik Emmiksen og Tyrstrupgård.

Hvorledes Emmiksen-slægten er kommet i besiddelse af Tyrstrupgård er uklart, men der kan dog opstilles en formodning herom, som bærer sandsynlighedens præg.³⁷ Til de 24 gårde, som Erik Emmiksen arvede, og som er anført i skemaet s. 22, hørte der som nævnt ingen hovedgård. Denne (eller basis for en sådan) skabte Erik Emmiksen sig imidlertid sikkert ved sit giftermål med Barbara von der Wisch.³⁸ Hun var søster til Henneke von der Wisch på Ejsbøl og svigerinde til Ahlefeldt'erne på Tørning, således som det fremgår af nedenstående oversigt:³⁹

Emmike Esbærnsen død ca. 1475	Wulf v. d. Wisch amtmand i Haderslev ca. 1460	Benedikt v. Ahlefeldt til Tørning død ca. 1470
Erik Emmiksen	Barbara v. d. Wisch	Salome v. Ahlefeldt
	Henneke v. d. Wisch til Ejsbøl	Hans og Henrik v. Ahlefeldt til Tørning

Ser vi på det tilliggende som Tyrstrupgård havde i 1599, da gården solgtes, bestod det, udover hvad der måtte være købt og solgt i mellemtiden (og dette kan delvis kontrolleres), udelukkende af de gårde, som her er betegnet som Eriks arvedel, + hovedgården Tyrstrupgård med 13 gårde og landbol i Tyrstrup samt 2 gårde andetsteds i Tyrstrup sogn (jvf. bilag 1, s. 8-9). Der er altså tale om et ret koncentreret gods udover arven, og man fristes derfor til at antage, at Erik har erhvervet dette gods i Tyrstrup sogn ved sit giftermål med Barbara von der Wisch. Det er i hvert fald helt klart, at hun har ejet gården, idet hun 1491 9/3 omtales som »fru Barbara van der Wijsck to Tystorp geseten Fulmechtich des szeligen Erick Emmickssen Kinder und erer Vörmund«. Da Ejsbøl i begyndelsen af 1500-tallet solgtes til kronen, havde den ganske vist intet tilliggende i Tyrstrup herred, men da vi ved, at Wulf von der Wisch i sin tid

som amtmand i Haderslev erhvervede gods i herredet,⁴⁰ er det ingenlunde udelukket, at han har erhvervet gods her i Tyrstrup sogn, som datteren så har fået som medgift. En anden mulighed er, at godset i Tyrstrup oprindeligt hørte under Tørning, som havde ret betydeligt gods i Tyrstrup herred, da den solgtes til kronen 1494, men hvor der da kun var 1 gård i Tyrstrup sogn. At Tørning imidlertid udmærket kan tænkes at have haft et ret stort antal gårde samlet i et enkelt sogn så fjernt fra hovedgården ses af, at der i 1494 hørte f. eks. 9 gårde i Hejls under Tørning.⁴¹ Såfremt denne sidste antagelse, at godset i Tyrstrup sogn stammer fra Tørning, er rigtig, må man forestille sig, at der på en eller anden måde er sket et mageskifte mellem Ahlefeldt'erne på Tørning og Wulf eller Henneke von der Wisch, idet de to slægter jo var nært forbundet, jvf. ovenfor. Barbara har så fået udlagt dette gods i Tyrstrup som sin medgift eller arv.⁴²

Alt dette er imidlertid kun mere eller mindre løse formodninger, der kan tjene til at forklare, hvorledes denne gren af slægten Emmiksen er kommet i besiddelse af Tyrstrupgård. Det kan ikke være nok blot at konstatere, at slægten ejede denne gård; vi må også spørge, *hvordan* den er kommet i besiddelse af den. Når dette er sagt, skal det imidlertid til slut slås fast som sikkert, at Erik Emmiksen i hvert fald giftede sig en hovedgård til, eventuelt lod en sådan opføre på det sted, hvor det største antal gårde i hans godskompleks lå samlet.⁴³

Skal vi prøve at sammenfatte, hvad der blev resultatet af denne arvedeling efter Emmike Esbernsen, må vi sige, at nok var hans ikke ubetydelige gods blevet delt mellem hans fem børn, men slægten bevarede dog sin fremtrædende position indenfor den lavadel, som den tilhørte. Man kan vel endog sige, at den med Tyrstrupgårdslinjens tilknytning til den mægtige von der Wisch-slægt og via denne til Ahlefeldt'erne på Tørning styrkede sin anseelse og position, selv om den også tidligere, måske dog i et mere vasal-lignende forhold, havde været knyttet til Ahlefeldt'erne. Også Tale Emmiksdatters giftermål med Hans Breide, der ganske vist ikke tilhørte så fornem en slægt som Barbara von der Wisch, viser noget om, at slægtens position og anseelse i hvert fald var uforandret. Det lykkedes de to her omtalte sønner af Emmike Esbernsen, som næppe fik nogen hovedgård udlagt, ved giftermål at skaffe sig sådanne, som herefter

var i disse to grenes eje, formodentlig med stort set uforandret tilliggende, indtil de omkring 1600 gik over til kronen. Det bemærkes endvidere, at de to grene var giftet ind i hinanden, jvf. stamtavle 2, s. 45, og at arvedelinger ikke gjorde sig gældende for disse to hovedgårdes, Hejls Vargård og Tyrstrupgårds, vedkommende før så sent som 1574, da Hejls Vargård splittedes fuldstændigt ved Joachim Breides død, mens Tyrstrupgård forblev samlet helt til 1617, da Gert Rantzau solgte den til kronen.

Hartvig Emmiksens arvedel.

Tilbage står at redegøre for Hartvigs arvedel, den betydeligste, hvis videre skæbne rummer de interessanteste perspektiver i denne sammenhæng. Som nævnt ovenfor var Hartvigs del den, hvor godset lå mest koncentreret og også den del, hvortil hovedgården Refsø hørte. I alt var der et tilliggende på (maksimalt) ca. 66 gårde, hvoraf de 23 lå i samme sogn som hovedgården (Sommersted sogn), 16 i nabosognet Stepping, 13 i sognene Oksenvad, Maugstrup, Jegerup og Skrydstrup (alle i Gram herred), ca. 11 lå på Haderslevnæs, og mindst 3 lå i Slogs herred (jvf. bilag 3, kolonne 13, bilag 4, kolonne 6 samt bilag 5, s. 38-43). Alt i alt må man karakterisere det som et pænt, velarronderet gods.⁴⁵

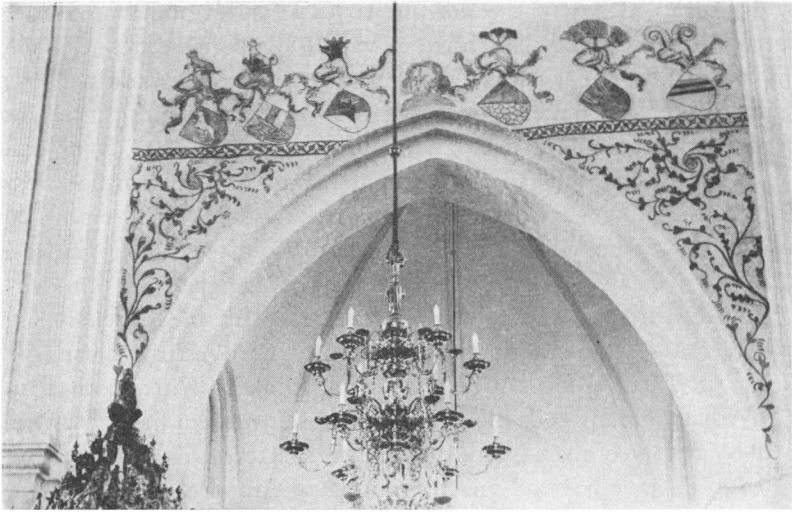
Hartvig Emmiksen omtales ikke i nogen samtidig kilde, men han var død 1490, da hans enke Kathrine nævnes.⁴⁶ Han havde tre sønner og en datter, således som det fremgår af stamtavle 1. Otte arvede hovedgården Refsø med det betydeligste tilliggende, mens broderen Emmike har fået hovedgården Brenore i Frørup sogn med et tilliggende på 18 gårde, heriblandt alle faderens gårde i Jegerup og Nustrup sogne (i alt 7, jvf. bilag 3, kolonne 12), 2 i Maugstrup sogn, 4 i Stepping sogn og 1 i Sommersted sogn, d. v. s. man har her grebet til at udlægge gårde i Refsøs umiddelbare tilliggende som arv (mærkværdigvis har man ikke udlagt nogen af gårdene på Haderslevnæs blandt Emmikes arvedel). Hertil kom 4 gårde i Frørup sogn (jvf. bilag 1), hvor som nævnt også Brenore, der blev Emmikes hovedgård, var beliggende. DAA mener, at denne hovedgård er kommet til Hartvig Emmiksen med Barbara Rixstrup (i følge DAA hans 2. hustru), men da vi ikke er i stand til at verificere dette (jvf. bemærkningerne til stamtavlerne punkt 4, s. 52), kan der også fremføres den formodning, at det er gods, der har tilhørt den Jens Iver-

sen af Frørup, der nævnes omkring 1400. Han formodes at tilhøre slægten Emmiksen, idet han førte et våben, der lignede dennes, men som var skrædelt fra venstre mod højre.⁴⁶ Han synes ikke at have haft nogen efterkommere, og hans gods er formodentlig tilfaldet slægten Emmiksen på et eller andet tidspunkt efter 1426, hvor han nævnes sidste gang.⁴⁷ Også dette kan dog kun være en formodning, men der kan ikke være tvivl om, at vi skal søge Jens Iversens og hans arvtageres hovedgård på et af de to voldsteder, der findes i Frørup sogn i dag. Det ene, kaldet Ebbesvold, ligger ca. 1 km syd-vest for Frørup, det andet, der må være identisk med Brenore, og som også kaldes Stangborg, ligger i sognets nordvestlige hjørne på grænsen til Taps og Ødis sogne.⁴⁸ Her fik Emmike Hartvigsen altså sin hovedgård. Hans gods blev ganske vist delt mellem hans to døtre, der blev gift med mænd af kongerigske slægter. Den ene af disse synes dog at have haft en vis tilknytning til Brenore, idet hans søn, Mogens Kaas, ligger begravet i Frørup kirke, hvor der er en gravsten for ham.⁴⁹ Hans enke og hans fætter Christian Maltesen Viffert solgte deres parter i Brenore til kronen hhv. 1584 og 1583, således som det fremgår af stamtavle 2, s. 45.

Også Hartvig Emmiksens tredje søn Niels Hartvigsen skrives til Brenore (1499 20/8), men han er formodentlig død tidligt, idet han kun nævnes denne ene gang. Hartvigs datter Karen kendes kun fra en notits i en arkivregistratur, hvor det siges, at Karine og hendes mand Williom Vernes skødede en gård i Stevelt i Øsby sogn (på Haderslevnæs) til kongen (evt. til Tørning før 1494).⁵⁰ Der kan næppe være tvivl om, at denne Karine er Hartvigs datter, idet hun et andet sted i forbindelse med samme skøde kaldes Karine Hartvigsdatter,⁵¹ og eftersom også Tyrstrupgård og Fovslet havde fæstegårde her (jvf. bilag 4). Hvad hun har fået udover denne ene gård, vides ikke.

Refsø i 1500-tallet.

Hovedparten af Hartvigs gods gik imidlertid i arv til sønnen Otte, men godset var nu reduceret til ca. 50 gårde, hvoraf de ca. 10 på Haderslevnæs. Godsets kerne, Refsø med tilliggende i de to sogne Sommersted og Stepping, udgjorde dog stadig et lille velarronderet godskompleks på hovedgård + (maksimalt) 34 gårde, således som det ses af bilag 3, kolonne 11. Med Otte er formodentlig de sidste gårde i Slogs herred tilhørende denne gren af slægten gået ud af dens

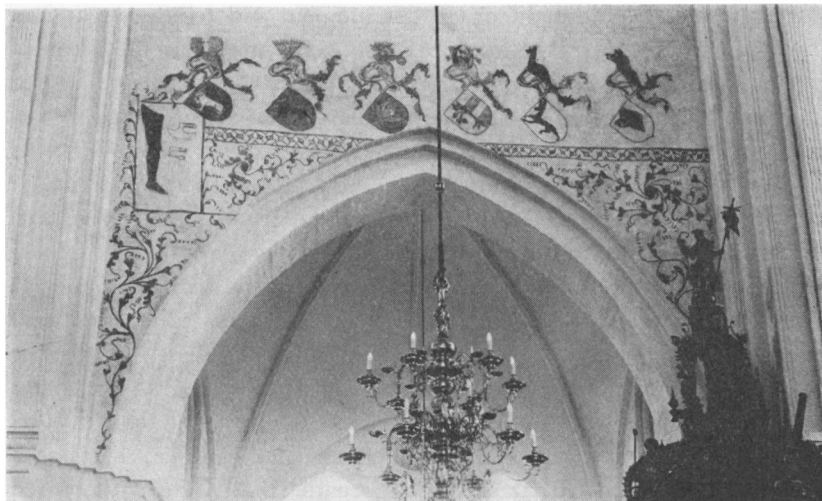
På korsskæringens syd- og nordmur i Haderslev domkirke findes kalkmalerier med bl. a. våbenfriser. Sydfrisen, der ses på billedet her, viser bl. a. slægten Emmiksens våben, der ses som nr. 3 fra højre. Det er skrådelt fra højre, og dets højre halvdel var vist oprindelig skaktavlet. Skaktavlen er dog ofte fremstillet som tagsten (tagpander), og slægten træffes derfor undertiden med tilnavnet Tagsten. På hjelmen ses tre tidsler. — De øvrige våbner er fra venstre Smalsted (?), Ablefeldt, Buchwald, (Emmiksen), Stake og Limbek. (Nationalmuseet).

eje, idet Otte 1488 12/11 solgte en gård i Ravsted sogn og to i Bjolderup sogn til klostret i Løgum.

Med Ottes død ca. 1525 begynder imidlertid for alvor adspittelisen af Refsø, således som den fremgår af bilag 2. Selvom man tilsyneladende har ladet tre af børnene, Sofie, Dorte og Emmike, arve gods næsten udelukkende på Haderslevnæs, er det selv efter skiftet efter Hans Ottesen i 1537 ikke særlig store eller særlig velarronderede godskomplekser, der er tale om. Hovedgården Refsø er ved Mourids' død ca. 1560 reduceret til kun at omfatte Refsø + 24 fæstegårde, og efter arvedelingen efter hans død kun hovedgård og enemærke + 8 gårde, som er det, Otte Mouridsen i 1572 solgte til den danske konge. Arvedelingerne i 1500-tallet fremgår i øvrigt af bilag 2 og 4, hvortil der henvises (se s. 36-37 og 40-41).

Arvedelingerne set i videre perspektiv.

Hvis vi skal søge at give en forklaring på, hvorfor man greb

På nordfrisen, der ses her, findes følgende våben (fra vest mod øst): v. d. Wisch, Breide (?), Drage, Lindenov, Tinhus og v. Qualen. Identifikationen her stemmer ikke overens med Danmarks Kirkers (Haderslev amt, s. 123 f.), der ved identifikationen ikke har taget tilstrækkeligt hensyn til, om de pågældende slægter har haft nogen tilknytning til Haderslev-egnen. Alle de hernævnte slægter viser klar tilknytning til Haderslev eller dens omegn i senmiddelalderen (gælder dog ikke slægterne v. Qualen og v. Buchwald, hvis våben er utvetydige). (Nationalmuseet).

til en stadig voksende arvedeling af dette ret store gods kompleks, således at det i løbet af ca. 100 år reduceredes til en række spredte små-hovedgårde med ubetydelige tilliggende, kan der peges på flere forhold. Der er bl. a. arverettens regler, der angav ganske bestemte størrelser for deling af en arv i broderlodder og søsterlodder,² og som yderligere bestemte, at arvingerne skulle have udlagt lige godt beliggende gods. Der er ovenfor fremført den formodning, at man ved delingen af arven efter Emmike Esbernsen har søgt at omgå i hvert fald denne sidste regel og har bestræbt sig på at holde hovedgårdens umiddelbare tilliggende samlet. Generelt set må vi da også karakterisere denne første arvedeling som en rimelig løsning, især fordi det lykkedes de to sønner Emmike og Erik ved giftermål at skaffe sig hovedgårde (hhv. Keldet og Tyrstrupgård). Endnu ved skiftet efter Hartvig Emmiksen lykkedes det at skabe et mindre gods med en hovedgård (Brenore) for Emmike Hartvigsen og holde Refsø med sit nære tilliggende nogenlunde samlet, men herefter tog splittelsen selv af godsets kerne fart.

Her må man imidlertid drage det moment ind i billedet, at især den gren af slægten, der arvede Refsø, ved giftermål med kongerigske slægter erhvervede sig betydeligt gods i kongeriget, hvortil kom at også adskillige kvindelige medlemmer af slægten ved giftermål bragte deres arvedele til kongerigske slægter. Dette gælder således allerede Mette Emmiksdatter, der var gift med Peder Munk af den gren af slægten Munk, hvis hovedbesiddelse var Krogsgård i Tjæreborg sogn (ved Esbjerg), og det gælder endvidere Emmike Hartvigsen til Brenores døtre, der blev gift med medlemmer af slægterne Viffert og Kaas. De delte Brenore og dens tilliggende lige­ligt mellem sig (jvf. stamtavle 2, s. 45, og bilag 1). Disse kongerigske slægter interesserede sig naturligt nok kun i mindre grad for deres sønderjyske gods.

Refsø blev imidlertid nedarvet gennem mandslinjen, men også her kom giftermål til at spille afgørende ind. Otte Hartvigsen erhvervede sig ved giftermål Steensgård på Fyn, som han har ejet 1494 27/12, men til trods for at hovedparten af denne hovedgård arvedes af sønnen Anders, fik denne, formodentlig som følge af arvereglerne, også udlagt en del af Refsø som arv, således som det fremgår af bilag 3 og 4. Emmike Ottesen arvede formodentlig »hoveddelen« af Hejsagergårde (= ca. 7 gårde), men giftede sig til Erholm på Nordfyn, der herefter må betegnes som hans hovedbesiddelse til trods for, at han 1531 siges at bo på Hejsager og 1538 kalder sig »aruffgeseten to Hezacker«.⁵³ Desuden var han lensmand på Rollerup på Sjælland fra 1529 og indtil sin død 1546. Hans Ottesen var ugift, men havde også interesser i kongeriget, idet han var forstander i Essenbæk kloster ved Randers, og selv Mourids, der arvede hoveddelen af Refsø, havde (væsentligere ?) godsinteresser i kongeriget, idet han ved giftermål kom i besiddelse af Jerstrup på Nordfyn. Hans søn Otte, der arvede Refsø og det stærkt reducerede tilliggende, der nu kun udgjorde 8 gårde (jvf. bilag 3, kolonne 4), var 1571-79 lensmand på Rugård og havde også før den tid godsinteresser i kongeriget.⁵⁴

En gennemgang af 1500-tallets medlemmer af slægten, specielt Refsø-grenens, giver således et klart billede af voksende godsinteresser i kongeriget og tilsvarende dalende interesse for slægtens sønderjyske besiddelser. Dette må sikkert i meget vid udstrækning tilskrives, at disse besiddelser ved de talrige arvedelinger var blevet

stærkt splittede og reducerede i størrelse. Spørgsmålet er endvidere, om ikke netop besiddelsen af disse len for flere slægtsmedlemmers vedkommende skal opfattes som en følge af arvedelingerne. Deres arvedele, og dette gælder først og fremmest Emmike og Hans Ottesens, var så små, at de ikke var tilstrækkelige til, at man kunne leve nogenlunde standsmæssigt af de indtægter, de gav, hvorfor man var nødt til at påtage sig disse administrationsembeder. Hertil kom, at eventuelle muligheder for arronderinger og udvidelser var særdeles ringe. Gram herred var i 1494 kommet under kronen ved dennes erhvervelse af Tørning, og mulighederne for udvidelser bestod derfor kun i køb eller mageskifte med de øvrige private godsherrer i området. Pengemidler til sådanne godshandler synes i hvert fald ved midten af 1500-tallet at have været til stede, idet slægten da synes at have været ret velstående (muligvis på grund af de gunstige giftermål), men interessen har altså da manglet.

De arvedelinger, der her er gennemgået for en enkelt slægts vedkommende, er formodentlig noget, der er kendetegnende for hele den sønderjyske herremandsstand. Det er imidlertid ikke blot noget, vi træffer i 1500-tallet, hvor det er muligt at følge delingerne i detaljer for adskillige slægters vedkommende. Det er tværtimod noget, der har gjort sig gældende så langt tilbage, vi kan følge disse herremænd, idet Jyske Lovs arveregler jo til stadighed gjaldt i hertugdømmet. Allerede i 1300-tallet kan vi, især i Vestslesvig, hvor kildematerialet er bedst på grund af det velbevarede Løgum klosterarkiv, ane, hvorledes arvedelinger på et meget tidligt tidspunkt har reduceret og splittet tilsyneladende ret store godskomplekser. De i hertugdømmet Slesvig gældende arveregler har adskilt sig væsentligt fra de holstenske, idet der her var betydelig større mulighed for, at et godskompleks kunne arves af arvingerne »zu gesamter Hand«, d. v. s. alle arvingerne sad i fællesskab inde med den samlede arv, og man kunne så håbe på, at kun én giftede sig, at en anden gik i kloster, at nogle faldt i krig o. s. v.⁵⁵ Det er klart, at sådanne arveregler gav de pågældende slægter betydelig større økonomisk kraft, og det er da også til dels dette forhold, der bevirkede, at medlemmer af holstenske slægter var i stand til at udvandre og erhverve sig gods i bl. a. hertugdømmet Slesvig.

Den sønderjyske herremandsstand synes imidlertid endnu omkring

1500 at have været ret talrig. Den sad for en stor dels vedkommende endnu på de gårde, hvor dens forfædre havde siddet siden slutningen af 1300-tallet, ja, det lykkedes den, som det er vist ovenfor, endog i nogen grad at etablere sig på helt nye hovedgårde eller ved fornuftige giftermål at styrke sin økonomiske og sociale position. De holstenske slægters erhvervelse af gods i Nordslesvig er da heller ikke noget, der kendetegner hverken 1400- eller 1500-tallet. Disse erhvervelser hører først og fremmest til i 1300-tallet, og holstenernes besiddelser i Nordslesvig ca. 1400 er stort set de samme som et hundredår senere. Der er i løbet af 1400-tallet endog tale om en vis reduktion: Trøjborg erhvervedes 1407 af kronen fra Limbek'erne og lagdes ind under Ribe bispestol, Tørning erhvervedes 1494 fra Ahlefeldt'erne og Ejsbøl ca. 1500 fra slægten von der Wisch, ligeledes af kronen. Kun én holstensk erhvervelse af en hovedgård i Nordslesvig i 1400-tallet er af betydning, nemlig Reventlow'ernes erhvervelse af Tovskov ca. 1475.

Når udviklingen alligevel, til trods for den ret stærke position ca. 1500, i løbet af et hundredår førte til, at den sønderjyske herremandsstand så at sige forsvandt fuldstændigt, skyldes det utvivlsomt først og fremmest disse arvedelingers stadige tiltagen, hvortil kom kvindelige medlemmers giftermål med hovedsagelig kongerigske slægter. Dette medførte en dalende interesse for de sønderjyske ejendomme, og det er som nævnt næppe noget, der særligt kendetegnede Emmiksen-slægten, men en udvikling vi kan konstatere gang på gang i forbindelse med disse sønderjyske slægter, Lindenov, Tinhus, Smalsted, Øster Lindet-slægten, Stangberg, Solvig-slægten og flere andre; alle enten erhvervede sig gods i kongeriget ved giftermål, eller også gik deres godser ved kvindelige medlemmers giftermål over til kongerigske slægter, der kun i ringe grad interesserede sig for det sønderjyske gods. Og hele tiden gjorde arvedelinger deres til yderligere at mindske interessen.

Det er altså i disse giftermål, men vel først og fremmest i arvedelingerne i slutningen af 1400- og begyndelsen af 1500-tallet, at vi skal søge hovedårsagen til den udvikling, der førte frem til kronens erhvervelse af så at sige alt herremandsgods i Nordslesvig. Den så ofte fremførte teori om den mægtige holstenske adels fortrængning af den sønderjyske herremandsstand må derfor nok i nogen grad vige for denne mere prosaiske teori om arvedelinger og giftermål

som hovedårsag til herremandsstandens forsvinden. I hvert fald for 1500-tallets vedkommende må dette forhold siges at spille en væsentlig rolle, men det har som nævnt uden tvivl gjort sig gældende helt ned i 1300-tallet. Her spiller imidlertid også andre forhold ind, der i nogen grad svækker teorien om den holstenske adels fortrængning af de sønderjyske herremænd. Der tænkes her på den senmiddelalderlige agrarkrise, der var et alment europæisk fænomen og ikke noget specifikt sønderjysk. Den må formodentlig betragtes som hovedårsag til, at så mange sønderjyske herremænd tilsyneladende forsvinder i løbet af 1300-tallet, uden at deres gods dog i større udstrækning erhvervedes af holstenerne. Tværtimod kan vi gang på gang konstatere, hvorledes kirken erhvervede dette herremandsgods, mens herremændene selv sandsynligvis for en dels vedkommende har opgivet deres frihed og er blevet almindelige bønder. En stor del af Løgum klostres gods er erhvervet på denne måde og består således af tidligere herremandsgods.

Det vil derfor være frugtbart i nogen grad at lade teorien om den holstenske adels fortrængning af den sønderjyske herremandsstand træde lidt i baggrunden og i stedet lægge vægt på de forhold, der er peget på her: den senmiddelalderlige agrarkrise samt arvedelingernes indflydelse helt fra den ældste tid og indtil kronens opkøb af herremandsgodset i slutningen af 1500-tallet. Hertil kommer, at man nok også må holde sig for øje, at der ikke er tale om nogen væsentlig modsætning mellem holstensk og sønderjysk (eller dansk), men derimod mellem høj og lav. Der er tale om to sociale klasser indenfor adelen, hvor holstenerne repræsenterer højadelen og de sønderjyske herremænd lavadelen, og kun i den forstand, at de sønderjyske herremænd allerede i 1300-tallets begyndelse ved holstenernes indvandring blev hindret i at udvikle sig til en højadel — bl. a. satte holstenerne sig på alle amtmandsembeder — kan man tale om en »fortrængning«. De egentlige og rent konkrete årsager til den sønderjyske herremandsstands forbliven blandt lavadelen og til dens senere forsvinden er helt andre. Her er først og fremmest peget på en af dem: arvedelinger og giftermål med kongerigske slægter, der til slut førte til den danske krones erhvervelse af alt herremandsgods i Nordlesvig.

HENRIK FANGEL

BILAG 2

Refsø delinger efter Otte Hartvigsen (ca. 1525)	1		2		3		4		5 (=1+2+3+4)						
	Otte														
	Mourids Ottesen (ca. 1560)														
	Tale Mouridsdt. til kronen 1581 3. 10. og 1582 20. 6.		Margrethe Mouridsdt. til kronen 1583 27. 12.		Hertug Hans d. y. til Hans d. æ. (Anders Mour. del) 1578 21. 7.		Otte Mouridsen til Frederik II. 1572 20. 3.		I alt						
G	L	K	H	G	L	T	H	G	L	K	H	G	L	T	H
Gram herred															
Sommersted so.															
Refsø hdg.) Holbæk) Iegevrå) mæ- ke								hdg. + mølle				hdg. + mølle			
Lerte	1			1	2			1		2		3	3		
Sommersted	1			2				2	1			7	5		
Kastvrå	1	2		3 ⁴⁾	4	2		4	4			8	6	2	
Stepping sogn															
Højrup															
Softrup															
Kolstrup															
Stepping	1	1		1								3	1		
Attrup				1		2		1	1			2	1		2
Oksenvad sogn															
Ørsted															
Maugstrup sogn															
Maugstrup															
Simmersted								1				1			
I alt	4	3		8	6	2	2	4	2 ²⁾	hdg. 5 + 11	2	hdg. 16 + 24 ³⁾	2	2	(27)
Anden arv:								Jerstrup på Fyn							
Kilde:								RA., De sdj. fyrsteark., Hans d. y.'s arkiv, Perg. breve A. 2.				RA., Hans- borgark., Perg. breve, adkomstbrev nr. 9			

SLÆGTEN EMMIKSEN OG DENS GODS

6 (= 7a + 7b)				7 a b		8				9			10				11 (= 5 + 6 + 9 + 10)				ca. 1525 ca. 1560				
Hartvigsen				Anders Ottesen		Hans Ottesen død 1536				Sofie Ottesdatter g. m. Henrik Jytsen			Dorthe Ottesdatter				I alt								
Magdalene og Margrethe Andersdt. til kronen 1583 30. 5.				arv efter fader		arv efter broder		skifte 1537 22. 2.							1584 23. 3.										
G	L	K	H	G	H	G	H	G	L	K	H	G	L	K	H	G	L	K	H	G	L	T	H	Noter	
1 3			2	1 3	2						1 til Mourids				herafter til Mourids								hdg. + mølle og enemærke	G = fræstegd. L = landbol. (= kåd) K = kåd (= landbol.) T = toft H = gadehus 1) 1 gd. for- modentlig afhændet mellem 1537 og 83 2) endv. i kådner i det ikke sted- fæstede Hoballi 3) heraf 2 gde., arv efter Hans 4) heraf 1, som hun selv ibor	
3 1 (al ret) 1 11)			1	3 1 1 2	1			5		1	← 2														
1				1							1 til Mourids														
11		3		5	2	7	1	½	hdg.	1	+ 9					2							hdg. 16 2 5 + 38		
Del i Hejsagergård				Steensgård på Fyn, del i Hejsagergård								Del i Hejsager- gård (til slægten Jytsen)			Del i Hejsager- gård + 1 gård i Kelstrup										
								RA, Privat- arkiver. Hans Emmiksens arkiv				Jfr. Sdj. Måned- skrift 1945, s. 139 f.			Pantsat gods til kronen, jfr. Kr. Sk. I, s. 287 (1584 u. d.)										

HENRIK FANGEL

BILAG 3

Emmike Esbernsens gods i Gram herred samt delingen af dette efter hans død ca. 1475	= 11 (se bilag 2)				12				13 (= 11 + 12)				
	Emmike												
	Hartvig Emmiksen												
	Otte Hartvigsen (Refsø)				Emmike Hartvigsen (Brenore)				I alt				
	G	L	T	H	G	L	K	H	G	L = K	T	H	
Sommersted sogn:													
Refsø hgd.	hgd. + mølle og enemærke								hgd. + mølle og enemærke				
+ enemærke													
Lerte	4	3		2					4	3		2	
Sommersted	10	5							10	5			
Kastvrå	8	6	2		1					9	6	2	
Stepping sogn:													
Højrup	3			1	1					1			
Softrup	1				2					5			
Kolstrup	1									1			
Stepping	5	1			1	2					6	3	
Attrup	2	1		2					2	1		2	
Bjerndrup													
Oksenvad sogn:													
Ørsted	1								1				
Maugstrup sogn:													
Maugstrup	1				1				2				
Simmersted	2				1	2			3	2			
Jegerup sogn:													
Jegerup					1				1				
Kærstrup					1				1				
Vojens													
Nustrup sogn:													
Nustrup					1				1				
Bæk					4	3			4	3			
Kolsnap													
Skrydstrup sogn:													
Skrydstrup													
I alt	38	16	2	5	14	2	6		52	24	2	5	
Anden arv (jfr. bilag 4 og 5, samt skema s. 22)	del i Hejsagergård (10 gårde) gods i Slogs herred				Brenore + gods i Frørup sogn (mon arv?)								
Kilde:	se bilag 2				se bilag 1								

SLÆGTEN EMMIKSEN OG DENS GODS

14	15	16	17	18 (= 13 + 14 + 15 + 16 + 17)
Esbensen				
Emmike Emmiksen (Hejls Vargård)	Erik Emmiksen (Tyrstrupgård)	Mette Emmiksdatter (Tågerup)	Margrethe Emmiksdatter (Fovslet)	I alt
G L K H	G L K H	G L K H	G L K H	G L T H + K
$\frac{2}{2}$ 1	3	{ Hdg. 1 +1	2	Hdg. + mølle og enmærke 4 3 2 10 5 9 6 2 1 5 1 1 8 4 2 1 2 (3 2) 1 $\frac{22}{6}$ 3 4 1 1 1 3 à 4 $\frac{94}{2}$ 4 1 1
$\frac{40}{2}$ = 10	8 à 9	2 1	5 1	77 31 2 5
2 gårde på Haderslevnæs 5 gårde i Vestslesvig 7 gårde på Sundeved	5 gårde på Haderslevnæs 3 gårde i Vestslesvig 1 gård i Slogs herred 7 gårde på Sundeved	4 gårde på Haderslevnæs 3 gårde i Vestslesvig	6 gårde på Haderslevnæs 1 gård i Vestslesvig	
se bilag 1	se bilag 1	se bilag 1	jfr. oversigt s. 23	

HENRIK FANGEL

BILAG 4

	1	2	3	4	5	6 (=1+2+3+4+5)			
	Esbern Tagesens								
	Emmike (og Lyder?)								
	Hartvig Emmiksen								
Emmiksen- slægtens gods på Haderslevnæs	Otte Hartvigsen				Karen Hartvigs- datter	I alt			
	Sofie og Dorthe Ottesdt.	Anders Ottesen		Emmike Ottesen					
		Magdalene og Margrethe Anders- døtre	Anne Emmiksdatter g. m. Claus Basse				til kronen 1583 7. 7.	til kronen 1615	
			Margrethe Basse g. m. Johan Norby	Inger Basse g. m. Hans Uldsax					
				Iver Uldsax					
				udat., til Tørning?					
Vilstrup sogn:	1 gård (Dorthe)	hdg. + mølle- sted og ålegård samt al ret i et hus	1 gård			1 gård			
Vilstrup ..									
Kelstrup ..									
Starup sogn:	del i H.	hdg. + mølle- sted og ålegård samt al ret i et hus	1 gård			1 gård			
Lunding ..									
Grarup sogn:			h dg. 2)			hdg. + mølle			
Hejsagergd.									
Halk sogn:	1 gård	hdg. + mølle- sted og ålegård samt al ret i et hus	4 gårde + 1 bol			1 gård			
Hejsager ..							1 gård		
Halk									
Tange							1 gård		
Sode									
Medsted ..									
Øsby sogn:					1 gård	1 gård			
Råde									
Stevelt									
Hajstrup ..									
	del i hdg. + 1 gård	del (?) i hdg. + 1 gd.	hdg. + 7 gårde 3)		1 gård	hdg. + 10 gårde			
Kilde	1)				ÆA V, s. 35 jfr. IV, s. 393				

NOTER

1. Gd. i Kelstrup til kronen 1584 23/3, jvf. Kr. Sk. I, s. 287 (1584 u. d.). Dorthe skrives 1567 af Hejsager (ZSHG IV, s. 197). Sofies del kom ved ægteskab til slægten Jytzen på Langmose (Halk sogn), jvf. Sdj. Månedsskrift, 1945, s. 139 f.
2. Har hidtil selv beboet den.

SLÆGTEN EMMIKSEN OG DENS GODS

7	8	9	10	11	12 (=6+7+8+9+10+11)	
medgift						
Esbernsen						
Emmike Emmiksen	Erik Emmiksen	Mette Emmiksd. g. m. Peder Munk	Margrethe Emmiksd. g. m. Joh. Joh. Lindenov			
Tale Emmiksd. g. m. Hans Breide	under Tyrstrup-gård Godske Ahlefeldt til Gert Rantzau 1599	Hans Munk	Hans Johansen til Fovslet			
under Hejls Vargård		Christen Munk	Anne Lindenov g. m. Otto Breide til Søbo	Hans Johansen til Fovslet		
		Else Munk g. m. Christoffer Gersdorf		Hans Joh. Lindenov til Hundslund		
skatte-register 1543			til kronen 1604 8. 12.	skatte-register 1543	til kronen 1584 9. 1.	1 alt
1 gård			1 gård 2 gårde	1 gård	3 gårde 5) 3 gårde 1 gård hdg. m. m.	
1 gård		3 gårde + 1 bol		2 gårde 1 bol	5 gårde, 1 bol 6 gårde, 1 bol 1 gård 1 gård 1 bol	
	3 gårde 4) 1 gård + 1 kåd 1 gård	1 gård	1 gård		4 gårde 3 gårde, 1 kåd 1 gård	
2 gårde	5 gårde	4 gårde	7 gårde		hdg. + 28 gårde	
Sk. og j.b. s. 423	Jahrbücher X, s. 196		se oversigt s. 23			

3. Emmike Ottesen har muligvis også ejet Bolet enemærke, som 1550 af Claus Basse solgtes til slægten Jytzen (Trap, 5. udg., bd. X, s. 231).
4. 1617 9/2 nævnes også 3 landbol her, da Gert Rantzau sælger dette gods til kronen.
5. Jvf. at Esbern Tagesen 1387 skødede en gård bort, se s. 13.

HENRIK FANGEL

BILAG 5

Arvedelingen efter Emmike Esbernсен ca. 1475 (rekonstruktion)	Hartvig (Refsø) (heraf sen. udskilt Brenore og Hejsagergård)	Emmike (Hejls Vargård- linjen)	Erik (Tyrstrup- gård- linjen)
Gram herred:			
Sommersted sogn	23		
Stepping sogn	16		3
Oksenvad sogn	1		
Maugstrup sogn	5	1 2/3	
Jegerup sogn	2 { til	1	2
Nustrup sogn	5 { Brenore	2 4/2	3 à 4
Skrydstrup sogn			1 kåd
	52	10	8 à 9
Haderslev herred:			
Vilstrup:		1	
Kelstrup	1		
Starup:	1		
Lunding	1 (= hdg.)		
Grarup:	1		
Hejsagergård	5		
Halk:		1	
Halk			
Tange	1		
Sode	1		
Øsby:			3
Medsted			1
Råde	1		1
Stevelt			
Hajstrup			
	11	2	5
Kalvslund herred:			
Farup:			
Hillerup			
Hviding herred:			
V. Vedsted:			
V. Vedsted		1	
Roager:			1
Abølling			
Højrup:		1	
Arnum			
Brøns:			
Søndernæs			
Lø herred:			
Daler:		1/2	
Daler			
Gerup		1	
Møgeltø.:			1
Bønderby			
Højer herred:			
Emmerlev:		1	1 3 kåd
Emmerlev			
Sejerslev			
		4 1/2	3
Slogs herred:			
Ravsted:	1		
Foverup			
Bylderup:			1
Bredevad			
Tinglev:			
Vippelgård			
Tinglev		1 kåd	
Terkelsbøl			
Bjolderup:	2		
Gåskær			
	3?	?	1?
Sundeved + Lundtoft hrd.:			
Broager:		1 1 kåd	1
Skelde			1
Dynt			2
Gammelgab		3 1 bol	
Smøl		1	
Nybøl:			1
Nybøl			
Ullerup:		1 kåd	
Ullerup			
Kalund		1	
Kasmose		1	
Varnæs:			1
Bovrup			
Rinkenæs:			1
Buskmose			
		7	7
I alt	66	24	24 à 25

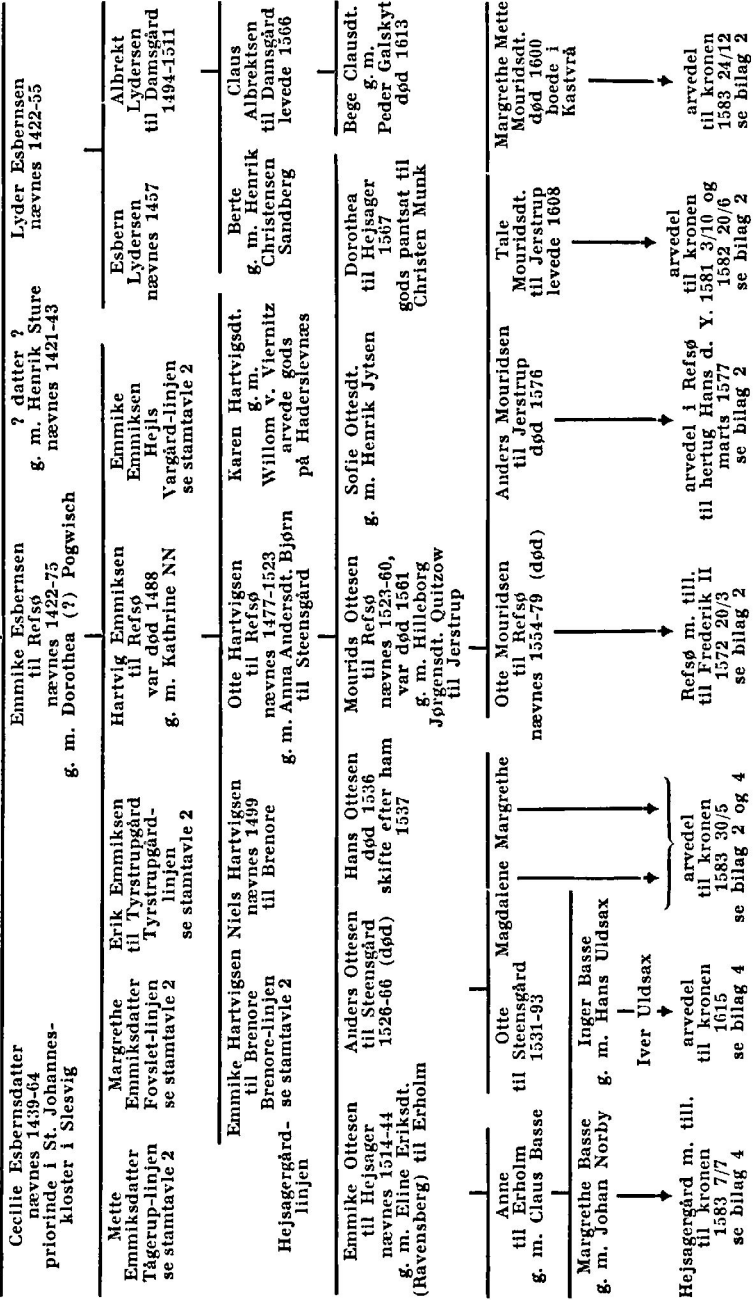
SLÆGTEN EMMIKSEN OG DENS GODS

Mette (Tågerup- linjen)	Margrethe (Fovslet- linjen)	Emmike Esbernssens gods- kompleks I alt	
2 à 3	2 1 2	23 21 (22) 1 10 6 16 (17)	I Gram og Haderslev herreder er bol, kåd, huse o. l. kun medtaget, for så vidt der ikke haves andet gods pågældende sted; for nærmere detaljer henvises derfor til bilag 3 og 4.
2 à 3	5	77 (79)	
3	2 2	3 3 1 1 (= hdg.) 5 6 1 1	
1	1 bol	4 3 1	
4	7	29	
1 1 1	1 1)	1 1 3 1 1 ½ 1 1 1 1	1) ikke stedfæstet
3	1	11½ (= 12)	
		1 + } generelt 1 } 8 gårde + } 1421 2 }	+ = gods nævnes her 1421
?	?	4?	
		2 1 5 1 1 1 1 1 1	
		14	
9 à 10	13	136 (138)	

STAMTAVLE 1

(Refsø- og Hejsagergård-linjen)

Esbern Tagesen
nævnes 1387-1409
var død 1412

SLÆGTEN EMMIKSEN OG DENS GODS

STAMTAVLE 2
(Emniksen-
slægtens forsk.
sidelinjer)

<p>Esbern Tagesen nævnes 1387-1409 var død 1412</p>		<p>Emmike Esbernsen til Rejsø nævnes 1422-75 g. m. Dorothea (?) Pogwisch</p>	
<p>Mette Emniksd., g. m. Peder Munk til Krosgård</p>	<p>Margrethe Emmiksd., g. m. Johan Johansen Lindenov til Fovslet</p>	<p>Hartvig Emmiksen til Rejsø var død 1488 g. m. Katrine NN</p>	<p>Erik Emmiksen g. m. Barbara v. d. Wisch (til Tyrstrupgård?)</p>
<p>Hans Munk til Krosgård 1488-1525</p>	<p>Hans Johansen til Fovslet 1486-1533</p>	<p>Emmike Hartvigsen til Brenore g. m. Tale Andersdt. Flemming Brenore</p>	<p>Claus Emmiksen død 1541 g. m. Katrine Holck af Mølsgård</p>
<p>Christiern Munk skrevet til Tågerup 1548 og 1561</p>	<p>Hans Johansen til Fovslet 1534-68 (død)</p>	<p>Magdalenene g. m. Albert g. m. Erik Kaas skrives 1543 til Brenore</p>	<p>Emme- Erik m. rentze Emmiksen død 1567 drebte 1554</p>
<p>Eise Munk g. m. Christoffer Gersdorf til Spdygård</p>	<p>Hans Johansen til Fovslet 1560-96 (død)</p>	<p>Christian Harnen Mogens Kaas Albertsen Kaas død ca. 1582 g. m. Anna Rantzau</p>	<p>Elsabe g. m. Henrik Godskesen Ahlefeldt til Königs- fælde</p>
<p>Tågerup-linjen</p>	<p>Fovslet-linjen</p>	<p>Brenore-linjen</p>	<p>Godske Ahlefeldt</p>
<p>Tågerup m. tilliggende til kronen 1604 18/12 / se bilag 3 og 4</p>	<p>Fovslet m. tilliggende til kronen 1584 9/1 1584 20/12 (andre arvefide, jfr. kilder til bilag 1 m. henvisninger, samt oversigten s. 23)</p>	<p>halvdel af 1 gård i halvdel af Brenore Frøprø Brenore til kronen til kronen til kronen 1583 11/1 1592 u. d. 1584 42/3 se bilag 3</p>	<p>Tyrstrupgård- linjen ↓ solgte Tyrstrup- gård m. tilligg. til Gert Rantzau 1599 se bilag 3-5</p>
<p>12 børn</p>	<p>Hejls-Vargård- linjen</p>	<p>Hejls-Vargård- linjen</p>	<p>Hejls-Vargård- linjen ↓ solgte deres arvefide til kronen 1584-1641, jfr. kilder til bilag 1 se bilag 3-5</p>

Bemærkninger til bilagene.

Udgangspunktet for bilagenes beregninger er oversigten over de pågældende hovedgårdes tilliggende i bilag 1, hvoraf også kildehenvisninger fremgår. Refsø i bilag 1 bygger imidlertid på *bilag 2*, der først viser, hvad Mourids Ottesens børn arvede efter faderen (kolonne 1-4), hvorudfra ved simpel sammentælling er beregnet, hvor meget gods Mourids ejede ved sin død ca. 1560 (kolonne 5). Af bilag 2 fremgår endvidere, hvad Anders Ottesens døtre arvede efter deres fader. Ved simpel sammentælling er derefter beregnet, hvad Mourids' og Anders' fader Otte Hartvigsen må have ejet ved sin død 1525, da hans gods blev delt mellem hans børn (kolonne 11). I bilag 2 er endvidere indarbejdet skiftet efter Hans Ottesens død 1536, men da hans del i gården overgik til de to brødre, er denne arvedel derfor inkluderet i det gods, som Mourids og Anders Ottesens børn mageskiftede til kronen (kolonne 5 og 6). Kolonne 11, Otte Hartvigsens gods, er derfor i realiteten blot en sammentælling af kolonne 5 og 6 (Mourids' og Anders' gods) + de 2 gårde i kolonne 10, og det er denne kolonnes tal, der er anført under Refsø i bilag 1.

Bilag 3 er nok så interessant, idet det viser, at det tilliggende, vi træffer til Brenore, Hejls Vargård, Tyrstrupgård og Fovslet i slutningen af 1500-tallet, især i Maugstrup, Jegerup og Nustrup sogne, må kunne føres tilbage til Emmike Esbernsen og altså må være oprindeligt tilliggende til Refsø. Som et enkelt led i denne slutning skal blot anføres, at Brenore, Hejls Vargård, Tyrstrupgård og Fovslet i slutningen af 1500-tallet, hvor dets ejere tilhørte vidt forskellige slægter (hhv. Viffert og Kaas, Breide, Lindenov og Ahlefeldt), havde tilliggende så fjernt fra hovedgårdene som f. eks. i Bæk i Nustrup sogn. Dette kan kun forklares med, at disse fæstegårde må have hørt sammen engang, og på grund af slægtssammenhængen kan det kun have været under Emmike Esbernsen. Gårdene i disse sogne må altså være delt mellem Emmikes børn, og gennem dem og deres efterkommere er de nedarvet som tilliggende under de nævnte hovedgårde, indtil de i slutningen af 1500-tallet gik over til kronen. Ud fra en sammentælling af de gårde, som synes udskilt i Maugstrup, Jegerup og Nustrup sogne (kolonne 14, 15 og 17) + Tågerupdelen (kolonne 16) samt det tilliggende, som Refsø må have haft ca. 1490 (kolonne 13, der igen er en sammentælling af kolonne 11 og 12), kan så Emmike Esbernsens Refsø-gods beregnes (kolonne 18).

Samme fremgangsmåde er benyttet i *bilag 4*, der viser det gods på Haderslevnæs, der har været i Emmiksen-slægtens eje. Arvegangen viser også her, at den første arvedeling må være sket efter Emmike Esbernsen, d. v. s. ca. 1475. I afhandlingen er det imidlertid antaget, at dette gods allerede har været i Esbern Tagesens eje. Denne antagelse skyldes udelukkende den omstændighed, at Esbern Tagesen i 1389 skænkede kapitlet en gård i Vilstrup (jvf. s. 13), netop et af de steder, hvor nogle af hans efterkommere ejede gods i 1500-tallet. Det er ikke nødvendigvis et tvivlende bevis, men dog et væsentligt indicium for den fremsatte formodning.

I denne oversigts sidste kolonne er igen ved simpel sammentælling beregnet, hvad Esbern Tagesen derfor må have haft af gods på Haderslevnæs.

I bilag 5 søges givet en beregning af Emmike Esbernsens samlede gods-kompleks. Oversigten bygger i hovedsagen på bilag 1, 3 og 4, dog således at de pågældende hovedgårdes tilliggende i de for bilag 5 relevante sogne er udspecificeret. Her skal fremdrages enkelte forhold til forklaring af oversigten og de slutninger, der kan drages på grundlag deraf. Det er kun Hejls Vargård og Tyrstrupgård, der i slutningen af 1500-tallet har fæstegårde i Lundtoft herred og på Sundeved. Intetsteds synes der at være tale om fæstegods i samme landsby, men ca. halvdelen af gårdene er dog beliggende i samme sogn, nemlig Broager. Det kan måske synes et spinkelt grundlag for en slutning om fælles oprindelse for dette gods, men det er dog påfaldende, at to hovedgårde i den nordlige del af hertugdømmet, hvis ejere har fælles stamfader i Emmike Esbernsen, har tilliggende i det samme område og i samme sogn så langt fra hovedgården. Det er i afhandlingen endvidere hævdet, at det tilliggende, der nævnes under Hejls Vargård, Tyrstrupgård, Tågerup og Fovslet i det vestlige Slesvig, kan føres tilbage til i hvert fald Emmike Esbernsen. Der er ganske vist tale om meget spredtliggende gårde, men det bemærkes dog, at både Hejls Vargård og Tyrstrupgård havde tilliggende i Bønderby i Møgeltønder sogn, og at både Hejls Vargård og Tågerup havde tilliggende i Åbølling i Roager sogn, hvor også Fovslet havde en enkelt gård. At disse hovedgårde havde så fjernliggende fæstegårde i de samme landsbyer, er et stærkt indicium for fælles oprindelse også for dette gods.

Hvad endelig angår Slogs herred, hvor slægtens oprindelse i følge afhandlingen skal søges, nævnes der kun 1 kåd i Tinglev sogn under Hejls Vargård i slutningen af 1500-tallet, men for dette herreds vedkommende har vi kilder fra før 1500, der viser, at de forskellige grene af slægten, som det fremgår af oversigten såvel som af afhandlingen, har haft gods til dels i samme sogn, nemlig Tinglev. Bl. a. denne omstændighed har dannet grundlag for formodningen om, at slægtens hjemsted skal søges i Slogs herred. I bilag 5's sidste kolonne er igen ved simpel sammentælling anført en beregning af Emmike Esbernsens samlede godskompleks ved hans død ca. 1475.

Den her anvendte metode går altså ud på ved en konsekvent gennemført, simpel sammentælling af det antal gårde, som Emmiksen-slægtens mange forskellige medlemmer og grene ejede i slutningen af 1500-tallet, at søge rekonstrueret specielt Refsøs omfang på forskellige tidspunkter, men først og fremmest det samlede godskompleks, som Emmike Esbernsen må have ejet ved sin død ca. 1475. Det er klart, at en så konsekvent gennemført metode ikke tager højde for de ændringer, som vi må gå ud fra er sket i de mellemliggende år. Metoden har til forudsætning en statisk opfattelse af de forskellige hovedgårdes tilliggende og af de forskellige arvedele, en forudsætning, som næppe kan siges at stemme overens med virkeligheden. Det må imidlertid også være klart, at den eneste brugbare

fremgangsmåde i denne forbindelse er at benytte disse simple sammentællinger konsekvent. Vi kan ikke under arbejdet med disse rekonstruktioner tage højde for de eventuelle ændringer i godsstørrelse og -omfang, som antages at være sket, ved at ændre på størrelsen af de forskellige grupper af gods. Sådanne ændringer kan kun blive vilkårlige, og vi har desværre kun i meget ringe grad faktisk viden om ændringer, om køb og salg af gods til de forskellige dele af det samlede godskompleks. Der kan dog fremdrages en række af sådanne ændringer, f. eks. solgte Otte Hartvigsen til Refsø, som det ses af bilag 1, 3 gårde i Ravsted og Bjolderup sogne (hhv. Slogs og Rise herred) til Løgumkloster i 1488, og af Emmike Esbernsens 8 fæstere i Slogs herred i 1422 er ingen tilbage i slutningen af 1500-tallet. De to gårde, der nævnes som Tale Emmiksdatters tilliggende til Hejls Vargård i Vilstrup og Halk sogne i 1543, findes ikke blandt de gårde, som Joakim Breides børn solgte til kronen på et senere tidspunkt. De må altså være solgt eller lignende i mellemtiden. På samme måde genfindes Tyrstrupgårds tilliggende 1543 i Nybøl, Varnæs og Rinkenæs sogne heller ikke i Godske Ahlefeldts skøde 1599. Som endnu et eksempel kan anføres, at Anders Ottesen i 1537 fik 2 gårde i Stepping ved skiftet efter sin broder Hans, men hans døtre havde kun 1 gård her, da de solgte deres gods til kronen i 1583. Man kan også udmærket forestille sig, at Emmike Ottesen, som tilsyneladende har arvet hovedparten af Hejsagergårde (jvf. bilag 4, kolonne 2-3), har udvidet dette gods ved køb af gårde og andet tilliggende, således at de ca. 7 gårde, som hans efterkommere ejede her, ikke alle kan føres tilbage til hans forfædre. Der tænkes her specielt på det Bolet enemærke i Halk sogn, der 1550 solgtes af hans datter og svigersøn, men som dog ikke er medtaget her, fordi dets oprindelse er uvis.⁵⁴

Det er klart, at alene kendskabet til disse få ændringer, som der dog i nogen grad er taget højde for i afhandlingen, rækker ved tilliden til, at de i bilagene anførte tal giver et dækkende billede af forholdene i en ældre periode end den, hvor tallene hører hjemme. Hertil kommer en række uklarheder på andre punkter, som gør, at det er nødvendigt at tage forbehold overfor tallene som absolutte størrelser. Det er i afhandlingen nævnt, at Lyder Esbernsen tilsyneladende ikke arvede noget af sine forældres gods i hertugdømmet. Denne omstændighed må nødvendigvis medføre, at de absolutte talstørrelser indenfor de forskellige grupper af gods kan have været anderledes end dem, der er anført i oversigten over Esbern Tagesens gods side 15. Det kan nemlig tænkes, at Lyder har arvet gods, men at vi slet ikke har kendskab til størrelsen af denne arv. Ligeledes er det i afhandlingen fremhævet som mærkeligt, at Hartvig Emmiksens arv efter forældrene udfra beregningerne her bliver af samme størrelse som hans fire søskendes arv tilsammen. Dette er delvis søgt forklaret med, at antallet af arvede gårde indenfor Gram herred ikke har været så stort som her anført, men at en del af dem er erhvervet senere. I modsætning til tilfældet med Lyder er der altså her tale om, at tallene formodentlig

må reduceres noget, d. v. s. at Emmike Esbernsens umiddelbare tilliggende til Refsø næppe har været så stort som anført i oversigten side 7 og i bilag 3, kolonne 18.

Vi må altså slå fast, at de enkelte angivelser af antal gårde i de forskellige landsbyer ikke kan tages som absolutte tal, men må opfattes gruppevis, således at forstå (jvf. bilag 5 sidste kolonne), at f. eks. Emmike Esbernsen har ejet en gruppe gårde på Sundeved, en gruppe i Slogs herred, en gruppe på Haderslevnæs o. s. v., mens det nøjagtige antal af disse gårde kun tilnærmelsesvis kan fastslås. Det samme gælder også sidste kolonne i bilag 4 samt kolonne 17 i bilag 3, og generelt kan det siges, at de enkelte angivelser og tal må tages med desto større forbehold, jo længere vi kommer tilbage i tiden.

Vi har dog enkelte kontrolmuligheder med hensyn til eventuelle ændringer af tilliggende o. lign. Vi ved således, at Refsø i 1560'erne, da Mourids Ottesens børn ejede gården, vurderedes til 26 plove (= 26 fæstegårde).⁵⁷ Det stemmer nøje overens med Refsø under Mourids Ottesen, der i følge bilag 2, kolonne 4, er beregnet til hovedgård, enemærke og 24 tilliggende fæstegårde (regnes enemærkets 3 gårde udover hovedgården med, fås 27 fæstegårde). 1536 omfatter Refsø imidlertid kun 20 gårde.⁵⁸ Også dette stemmer nogenlunde med beregningerne her, idet Mourids i 1537 fik 2 gårde i arv fra sin broder Hans samt halvdelen af hovedgården og dens enemærke. De skal altså trækkes fra de 24 gårde i bilag 2, kolonne 4. 1507 omfattede Refsø med tilliggende 37½ gårde.⁵⁹ Der er her tale om Otte Hartvigsens gods, som i følge kolonne 11 i bilag 3 er beregnet til 38 gårde. Hertil kommer dog 10 gårde under Hejsagergårde (bilag 4, kolonne 1-4). Beregningerne her viser altså 10 gårde for meget, og generelt kan det siges, at jo længere vi kommer tilbage i tiden med disse beregninger, desto større bliver usikkerheden.

Dette usikkerhedsmoment kan dog sikkert i nogen grad begrænses til de forskellige hovedgårdes umiddelbare tilliggende. Vi kan sikkert betragte det som en generel lovmæssighed, at man på de her nævnte hovedgårde næppe har interesseret sig for ændringer med hensyn til det fjernere-liggende fæstegods. Eventuelle arronderingsbestræbelser må have koncentreret sig om de områder, der lå nærmest hovedgården. Ser vi på bilag 1, kan vi ikke karakterisere nogen af de her nævnte hovedgårde som særlig velarronderede. Kun Tyrstrupgård havde 15 tilliggende gårde og landbol i samme sogn som hovedgården, mens det øvrige til gengæld lå meget langt herfra. Refsø havde 22 gårde i samme sogn som hovedgården og 12 i nabosognet Stepping (Otte Hartvigsens beregnede gods, bilag 2, kolonne 11). Hertil kommer, at ejerne af f. eks. Brenore i 1500-tallet (af slægterne Viffert og Kaas) næppe kan have interesseret sig for væsentlige ændringer af denne hovedgårds tilliggende fæstegods, idet de havde deres hovedsæde i kongeriget. Det samme gælder i nogen grad Hejsagergårde efter Emmike Ottesen og Tågerup under Munk'erne. Dette er baggrunden for en formodning om, at det fjernere-liggende tilliggende til disse gårde

må have været forholdsvis konstant. Der må snarere være tale om afhændelse end erhvervelse af fjerntliggende gods, således som det ovenfor er anført for f. eks. Hejls Vargårds og Tyrstrupgårds vedkommende, og denne omstændighed svækker ikke det her anførte i så høj grad, som det modsatte ville gøre, nemlig at en del af dette gods var erhvervet *efter* Emmike Esbernsens død.

Konkluderende kan det siges, at de foregående betragtninger naturligvis betyder en væsentlig indskrænkning i den absolutte gyldighed af de i bilagene foretagne beregninger angående omfanget af det gods, der har tilhørt specielt 1400-tallets medlemmer af slægten Emmiksen. Men det er dog min opfattelse, at beregningerne giver et dækkende billede af, hvad slægten må have ejet af gods, og i hvilke dele og egne af hertugdømmet dette har været beliggende. Den metode, der er anvendt, kan meget vel betegnes som dristig, og man kan også let hævde, at beregningerne bygger på et spinkelt grundlag, men den benyttede fremgangsmåde har dog vist sig frugtbar med hensyn til at danne sig et indtryk af denne væbnerslægts gods i 1400-tallet. Den har vist, at Emmike Esbernsen må have ejet et betydeligt gods kompleks ved midten af 1400-tallet, men at dette ved arvedelinger er blevet splittet ganske enormt i det følgende hundrede år, således at f. eks. dets kerne, Refsø hovedgård med tilliggende, fra et beregnet omfang på hovedgård og (maksimalt) ca. 77 fæstegårde ca. 1475 er reduceret til kun at omfatte hovedgård, enemærke + 8 fæstegårde i 1572, da selve hovedgården solgtes til kronen af Otte Mouridsen.

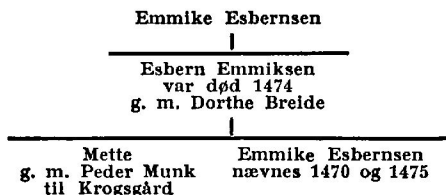
Bemærkninger til stamtavlerne.

Emmiksens-slægten er i stamtavlerne her af praktiske grunde opdelt i forskellige linjer, der har fået navn efter, hvilke hovedgårde efterkommerne ejede. Disse betegnelser skal altså ikke opfattes som ensbetydende med, at grene af slægten har siddet på disse gårde generationer igennem. Hejls Vargård f. eks. har aldrig været i slægtens eje, men en datter af Emmike Emmiksen blev gift ind i den slægt, der ejede gården.

De i stamtavlerne her gengivne slægtsforbindelser er dem, der er benyttet i afhandlingen. De adskiller sig imidlertid på enkelte punkter fra den stamtavle over slægten Emmiksen, som er givet i Danmarks Adels Aarbog 1892, og som er udarbejdet af adelsgenealogen A. Thiset. Afvigelserne er følgende:⁶⁹

- 1) Mette, gift med Peder Munk til Krogsgård, opfattes af DAA som Emmike Esbernsens sønnedatter, datter af den Esbern Emmiksen, der var død 1474 (jvf. note 27), men er her opfattet som hans datter. Dette skyldes først og fremmest det kendskab, vi gennem beregningerne her har til den del af Emmike Esbernsens gods kompleks, som Mettes efterkommere af slægten Munk ejede (Tågerup-delen). Den kan kun have udgjort en søsterlod, således som det fremgår af skemaet side 22. Såfremt Mette var en sønnedatter af Emmike Esbernsen, skulle Tågerup-delen have udgjort en broderlod, d. v. s. have været af nogenlunde samme størrelse som Emmikes og Eriks arvelodder. Jyske Lov (I, 4) bestemmer nemlig, at »de børn, sønnen får, skal tage arv efter bedstefaderen og bedstemoderen, således som deres fader skulle have taget, hvis han havde levet«.
- 2) En yngre Emmike Esbernsen, i følge DAA en sønnesøn af den her omtalte Emmike Esbernsen, er her udeladt som ikke eksisterende (jvf. note 26).

DAA har følgende slægtsforbindelse for disse personer (jvf. stamtavle 1):

Endvidere er følgende personer opfattet som ikke eksisterende, idet de ikke nævnes i nogen samtidig kilde:

- 3) Wulf Emmiksen, der af DAA opfattes som stamfader til Tyrstrupgård-linjen og søn af Emmike Esbernsen. Han var gift med Ide Rantzau af Neuhaus og er i DAA opfattet som fader til Erik Emmiksen, der imidlertid her, bl. a. af kronologiske grunde, er opfattet som søn af Emmike Esbernsen.

- 4) Barbara Rixstrup, der af DAA anføres som Hartvig Emmiksens 2. hustru. En Barbara Rixstrup eksisterede ganske vist på dette tidspunkt, men hun var gift med en Henneke von der Wisch, og der er intet, der tyder på, at hun var gift med Hartvig Emmiksen.
- 5) Endelig er Hartvig Emmiksens 1. hustru Kathrine i DAA anført som tilhørende slægten Sehested. Det fremgår imidlertid ikke af nogen samtidig kilde, hvilken slægt hun tilhørte, og heller ikke de gravsten, der i afhandlingen her er brugt til at slægtsbestemme nogle af de kvinder, der var gift ind i Emmiksen-slægten, giver mulighed for at afgøre hvilken slægt, hun tilhørte. I øvrigt kan hun ikke have været Hartvig Emmiksens 1. hustru, idet hun nævnes som hans enke.

FORKORTELSER

- DAA = Danmarks Adels Aarbog (1884 ff.).
 Kr. Sk. = Kronens Skøder paa afhændet og erhvervet Jordegods i Danmark, bd. 1 (1535-1648), udg. ved L. Laursen, Kbh. 1892.
 Matth. = Diplomatarium Collegii Canonico-rum Hadersleviensium (Aktstykker til Oplysning om Kannekollegiet i Haderslev før Reformationen) samlede af C. M. A. Matthiessen, tillæg til Aarsberetninger fra det kongelige Geheime-Archiv, bd. 2, Kbh. 1856.
 Matth. Saml. = RA. Håndskriftsamlingen. Matthiessens Samlinger.
 Reg. Chr. I = Registrum König Christian des Ersten. Udg. ved Georg Hille. Kiel 1875 (Urkundensammlung der Gesellschaft für Schleswig-Holstein-Lauenburgische Geschichte, bd. 4).
 Rep. = Repertorium diplomaticum regni Danici mediaevalis. 1. rk., bd. 1-4, udg. ved Kr. Erslev (1894-1912), 2. rk., bd. 1-9, udg. ved William Christensen (1928-39).
 Sk. og Jb. = Sønderjydske Skatte- og Jordebøger fra Reformationstiden, udg. ved F. Falkenstjerne og Anna Hude. Kbh. 1895-99.
 SRD = Scriptores Rerum Danicarum medii aevi. Udg. ved Jacob Langebek m. fl. Bd. 8. Kbh. 1834.

Alle middelalderlige breve er i afhandlingen anført med fuld dato, der gør det muligt at finde frem til pågældende brev via Rep. Et par af de citerede breve findes i SRD VIII. Det gælder 1412 10/4 (s. 7), 1488 12/11 (s. 58 f.) og 1491 9/3 (s. 49). Hvor intet andet er anført, findes skøder o. l. fra slutningen af 1500-tallet og 1600-tallet under pågældende dato i Kr. Sk., I. Dette gælder også bilag og stamtavler.

NOTER OG HENVISNINGER

1. Erik Ulsig: Danske adelsgodser i middelalderen. Kbh. 1968. Om strukturen i senmiddelalderen, se især s. 306-26.
2. Specielt indenfor gruppen af gårde i Gram herred må der være tale om maksimumstal, jvf. s. 24, men i øvrigt findes en nærmere begrundelse for tallene i det følgende samt mere detaljeret i bemærkningerne til bilagene s. 46 ff., hvor der også findes principielle betragtninger vedrørende den her anvendte metodes muligheder og begrænsninger.
3. Danske Magazin, 5. rk., bd. 2, Kbh. 1889-92, s. 113.
4. Hertil kan føjes, at der synes at kunne være en ganske vist noget dunkel og uforklarlig forbindelse mellem Emmiksen-slægten og gården Tønne i Hostrup sogn, idet en slægtebog (RA. Håndskriftsamlingen. Klevenfeldts Samlinger, nr. 41: Coll. gen. Dan. fol. 110) giver den oplysning, at moderen til den Anna, der var gift med Claus Gjordsen til Solvig (nævnes 1443-60), var en Emmiksen. Anna Gjordsen var 1481 18/7 sammen med Kerstine, gift med Hartvig Split, og Esge Friis arving til Tønne. På grund af kildernes mangelfuldhed er det imidlertid ikke muligt at trænge til bunds i dette problem.
5. Det vil føre for vidt i detaljer at redegøre for den her skitserede sammenhæng. Blot skal der henvises til, at Peter Smalsted og Henrik Sture 1427 25/9 og 11/11 medbesegler for Emmike og Lyder Esbernsen ved salg af gods. De var formodentlig gift med søstre til Emmike og Lyder, og på denne måde er Emmiksen-gods i bl. a. Slogs herred kommet i slægterne Smalsteds og Stures besiddelse. En datter af Henrik Sture var gift med Claus Møed (jvf. DAA, 1940, s. 75), og en sønndatter af ham var gift med et medlem af slægten

- v. Deden (jvf. DAA, 1940, s. 3). På denne måde erhvervede slægterne Møed og v. Deden gods i Slogs herred.
6. Hun nævnes i et pavebrev 1404, Acta pontificum danica. Pavelige Aktstykker vedrørende Danmark. Udg. ved Alfred Krarup og Johs. Lindbæk, bd. 2, nr. 1060.
 7. Det vil føre for vidt her i detaljer at redegøre for, hvorledes et studium af disse forskellige gravsten har ført frem til den her fremsatte formodning. Det skal dog anføres, at disse gravsten er meget sene kilder i forhold til det, der her undersøges, og at de hovedsagelig hviler på mundtlig tradition. Rent kvalitativt er det derfor dårlige kilder, og man må derfor være forsigtig med at tillægge deres kildeudsagn alt for stor vægt. Kombineret med andre forhold som her er det imidlertid muligt at bygge mere sikkert på dem. — En lignende metode som den, der er anvendt her i forbindelse med disse gravstens anevåbenrækker, er anvendt af Albert Fabricius i en lille afhandling i DAA 1958-59, afsnit 2, s. 37-41, hvor man samtidig får et udmærket indtryk af de metodiske problemer, der knytter sig til udnyttelsen af disse anevåbenrækker.
 8. Matth. Saml., pk. 40.
 9. Se Claus Limbeks gavebrev til Haderslev kapitel 1417 4/10 samt Sk. og Jb., s. 74-77.
 10. Han nævnes sidste gang i kongens klageskrifter 1409, Danske Magazin, 5. rk., bd. 2, Kbh. 1889-92, s. 91, og som død 1412 10/4.
 11. Esbern Tagesen nævnes som ridder 1404, Acta pont. dan., bd. 2, nr. 1060, og (som død) 1412 10/4.
 12. Rep. I, 7046 (1439) og 7574 (1446). Også dette vidner om en vis position, idet klosteret efterhånden fik særlig tilknytning til det slesvig-holstenske ridderskab, der i vid udstrækning anbragte ugifte døtre her.
 13. Det er i note 5 fremført, at godsmæssige forhold i Slogs herred i 1500-tallet samt et par breve (1427 25/9 og 11/11) indicerer, at Peter Smalsted og Henrik Sture var gift med to døtre af Esbern Tagesen. De synes ikke at have fået del i de grupper af faderens gods, der er behandlet her udover godset i Slogs herred. Af dette arvede de derimod i et sådant omfang, at slægten Emmiksens hovedlinje herefter ikke havde synderligt gods i denne egn tilbage (jvf. bilag 5 og s. 11). Kun 2 gårde i Hejsager (Halk sogn) på Haderslevnæs synes at være nedarvet gennem en af disse kvindelinjer. 1592 26/4 skødede nemlig Hans Blüme til Sehedorf 2 gårde og 1 kåd her til enkedronning Sofie. Han var gift med et medlem af slægten Sture, der nedstammede fra Henrik Sture. Disse 2 gårde må altså formodentlig lægges til de 29 gårde, der i bilag 4 anføres som Esbern Tagesens gods på Haderslevnæs.
 14. DAA 1892, s. 112.
 15. Rep. I, 3236 (1378) og 3638 (1388).
 16. Jvf. Max Sering: Erbrecht und Agrarverfassung in Schleswig-Holstein. Berlin 1908, s. 344 f.
 17. Der er her tale om et uklart og uforklarligt punkt, som nok i nogen grad svækker argumentationen her (jvf. bemærkninger til bilagene, s. 46 ff.). Man kan imidlertid også forestille sig, at Esbern Tagesen har været gift to gange, og at Lyder derfor ingen arveret havde til godset på Haderslevnæs. Det strider imidlertid afgørende mod, at Lyder ved sit navn synes at være opkaldt efter en Limbek. Dette kan næppe være sket, uden at der vitterlig har været tale om et biologisk slægtskab. Hertil kommer, at brevet 1422 31/10 viser tilknytning til Haderslevnæs også for Lyders vedkommende. En anden

- mulighed er, at der har fundet mageskifter sted, evt. at Emmike Esbernsen har udkøbt Lyder eller dennes børn, som derved har været i stand til at erhverve gods i Brusk herred.
18. Sk. og Jb., s. 426 og 429, hvor der som tilliggende til Søgård 1543 nævnes fæstere i bl. a. Gammelgab (1), Skelde, Dynt, Smøl (2 i hver), Broager (6) og Nybøl (2), jvf. bilag 5.
 19. Hertil kan føjes, at én af Emmikes sønner i følge DAA 1892, s. 115, hed Wulf, jvf. dog ovenfor s. 51, pkt. 3, angående denne persons eksistens.
 20. Lyder Limbek og hans søn Johan Limbek nævnes begge sidste gang 1379 (Schleswig-Holsteinische Regesten und Urkunden, bd. 6, 1962 ff., nr. 270). Anna Pogwisch's moder (gift med Wulf Pogwisch) var enten en datter af eller søster til Johan Limbek (Louis Bobé: Slægten Ahlefeldts historie, bd. 1, s. 45). Claus Ahlefeldt fik 1398 12/3 pantebrev på Lundtoft herred, og Anna Pogwisch nævnes 1409 og 1423 (som enke) som fruén til Søgård (Danske Magazin, 5. rk., bd. 2, s. 85, H. C. P. Sejdelin: Diplomatarium Flensborgense, bd. 1, Kbh. 1865, s. 321).
 21. Udgravninger foretaget af Haderslev Amts Museum 1948-49 på det såkaldte Refsø Slotsbjerg synes at vise en vis ælde, selvom der ikke er basis for en entydig datering af de ældste, fremdragne rester af Refsø, jvf. Haderslev Amts Museum 1949, s. 14 f.
 22. Danske Magazin, 5. rk., bd. 2, Kbh. 1889-92, s. 113. På samme måde kalder han også andre sønderjyske væbnere for sine »knechte«, bl. a. Henrik Schelle, s. 113, (våben: H. Petersen: Danske adelige Sigiller fra det 13. og 14. årh., Kbh. 1897, nr. 1129).
 23. Se herom Sønderjyske Årbøger 1969, s. 111, og Sønderjyllands Historie, bd. 2, 1937-39, s. 60 ff.
 24. Såfremt ovennævnte antagelse, at Esbern Tagesens hustru var en datter af Henneke Limbek, er rigtig, må Emmikes adkomst til Refsø vel betragtes som arvebesiddelse, hvilket måske er den mest naturlige forklaring på hans erhvervelse af dette betydelige gods. Claus Limbeks omtale 1421 (jvf. note 3) af Emmike Esbernsen som sin »knecht« synes dog at tale imod en sådan familiemæssig sammenhæng.
 25. Først i 1524 fik det slesvig-holstenske ridderskab generelt overdraget fuld domsmyndighed over alle deres fæstebønder i hertugdømmet Slesvig, se Sønderjyllands Historie, bd. 2, 1937-39, s. 280 ff.
 26. DAA 1892, s. 113, opfatter den Emmike Esbernsen, der nævnes 1470 og 1475, som en yngre person af dette navn (en sønnesøn af den her omtalte Emmike Esbernsen), måske på grund af den ubehagelighed, at vi ved at opfatte det som den samme som ham, der nævnes 1421, nødsages til at tilskrive denne person en meget høj alder, ca. 80 år i 1475. De to breve 1470 og 1475 viser imidlertid, at der er tale om en mand af en vis position, og der kan derfor næppe være tale om en yngre person af dette navn. — Selv om gennemsnitslevealderen dengang var betydelig lavere end i dag, var der vel også dengang folk, der blev meget gamle.
 27. Esbern Emmiksen nævnes ikke i nogen samtidig kilde, men omtales i forbindelse med en herredagsproces 1537 som død 1474, d. v. s. før faderen. (RA. Thisets Samlinger, afd. 1, læg: Emmiksen). Der findes imidlertid ingen dom i en sådan sag i »Det Kgl. Rettertings Domme og Rigens Forfølgninger fra Christian III's Tid«, bd. 1, udg. ved Troels Dahlerup, Kbh. 1959.
 28. Om DAA's opfattelse af Mettes indplacering i stamtavlen over Emmiksen-slægten, se bemærkningerne til stamtavlerne side 51-52, pkt. 1.

29. Ved Tågerup synes der endnu at eksistere rester af voldgrave, der tilsyneladende viser et anlæg af den såkaldte »herregårdsplads«-type, der er senmiddelalderlig og blev den almindeligste type langt op i 1500-tallet. Tågerup nævnes første gang i 1540'erne, hvor Hans Munk, en søn af Peter Munk og Mette Emmiksdatter, ejede gården, og det er muligt, at den først er opstået som hovedgård med ham. Johs. v. Schröder: *Topographie des Herzogthums Schleswig, Schleswig 1837*, bd. 2, s. 179, kalder Tågerup for en nedlagt ladegård til Refsø. Dette er næppe rigtigt. Vi må både med sporene af voldgrave og med Munk'ernes velbevidnede besiddelse af gården opfatte den som en selvstændig hovedgård, og den kan næppe have været ladegård til Refsø, før den udskiltes som en del af Mette Emmiksdatters arv, idet ladegårdsdriften hører en senere tid til. Navnet Tågerup, eller Tobdrup som det også tidligere skrives, giver dog et fingerpeg om, at der er tale om en oprindelig landsby, der er nedlagt til fordel for hovedgården. Dette fører os op i 1500-tallet, hvor nedlæggelse af landsbyer til fordel for hoved- eller ladegårdsdrift også kendes andetsteds fra i egnen omkring Haderslev, således må landsbyen Stendet nord for Haderslev være blevet nedlagt i slutningen af 1500-tallet og jorden lagt ind under det endnu eksisterende Ladegård. Tågerups omdannelse til hovedgård kan imidlertid ikke være sket så sent, men må ligge (senest) i begyndelsen af 1500-tallet.
30. Det er endvidere muligt, at hendes arvedel yderligere er lidt større. En række andre medlemmer af slægten Munk ejede nemlig gods i hertugdømmet Slesvig, som i slutningen af 1500-tallet gik over til kronen, og det kan muligvis stamme fra Mette Emmiksdatter. Tydeligst ses det i forbindelse med Ludvig Munk, der 1586 23/2 skødede 1 gård i Stepping til kronen. Men også det gods, eller i hvert fald en del af det, som Magdalene Munk, gift med Josua v. Qualen, skødede til kronen 1579 27/3, kan stamme fra Mette, nemlig 1 gård i Ø. Vedsted og 2 i V. Vedsted (sydvest for Ribe), men næppe de 3 gårde, der nævnes nord for Ribe i samme skøde, og som kan have været tilliggende til Krogsgård. I følge stamtavlen i DAA 1901 var både Ludvig og Magdalene Munk efterkommere af den Oluf Munk, der her opfattes som broder til Peder Munk til Krogsgård, gift med Mette Emmiksdatter, d. v. s. de kan ikke have arvet godset fra hende. Det er dog muligt, at vi skal opfatte slægtssammenhængen lidt anderledes end DAA, hvis stamtavle er fulgt også i stamtavlerne her. Det er utænkeligt, at Ludvig Munks ene gård i Stepping kan være andet end arv, idet det lyder helt usandsynligt, at han eller hans nærmeste forfædre, der ejede gods i Nørrejylland, skal have købt en enkelt gård i hertugdømmet. Hvis vi derimod opfatter Oluf Munk som en søn af Peder Munk, bliver Ludvig Munks besiddelse af denne ene gård forklarlig. Der skal dog også andre forhold til, for at en sådan ændring i slægtssammenhængen kan anses for rimelig, og det vil føre for vidt i detaljer her at redegøre for de tilsyneladende inkonsekvenser, der findes i DAA's stamtavle over slægten Munk på dette punkt, og som kan gøre visse ændringer i den hidtidige opfattelse rimelige.
31. Hun findes ikke i stamtavlen over Lindenov'erne i DAA 1902, men på en nu forsvundet gravsten i Notmark kirke på Als over Otto Breide til Søbo († 1544) fandtes som hans hustru Annes († 1551) våben Lindenov'ernes, Bobé, a. a. bd. 2, henv. s. 112, jvf. Danmarks Kirker. Sønderborg amt, s. 466 (se dog også sst. s. 447 med note 26, s. 468, hvor hendes våben tilsyneladende er et andet). Denne gravstens våben sammenholdt med Otto Breides besiddelse af de her anførte gårde ved Haderslev viser utvetydigt, at hun må

- have været en Lindenov, og at disse gårde må være arv eller medgift for Anne Lindenov. Hendes fader må i følge tidsfølgen være Johan Johansen Lindenov, gift med Margrethe Emmiksdatter, evt. deres søn Hans Johansen Lindenov, der nævnes 1486-1533, jvf. stamtavle 2, s. 45.
32. Dels havde ingen af de øvrige grene af Emmiksen-slægten jord her, dels er det min opfattelse, at voldstedet Hussted banke beliggende ca. 300 meter vsv for den tidligere Løntgård (nu Kobbelgård) i Lønt (Starup sogn) må tilskrives den Didrik Thomesen og Lyder Didriksen, der tilhørte slægten Lindenov, og som 1421 21/2 og 1422 31/10 nævnes med tilknytning til Haderslevnæs. De var formodentlig bosiddende her, idet slægten Lindenov med de tre gårde i Lønt (jvf. skemaet s. 23) ejede det meste af jorden her. Kun Tørning ses at have haft en enkelt gård her, Sk. og Jb. s. 75. De 3 gårde må være resterne af den hovedgård, der må have ligget på Hussted banke, men som formodentlig er blevet nedlagt, da denne gren af slægten Lindenov uddøde. Dens middelbare tilliggende er så blevet udlagt som almindelige fæstegårde.
 33. Jvf. Max Sering a. a., s. 340 ff.
 34. Om den principielle betydning af denne stærke modifikation i den absolutte gyldighed af de her anførte talstørrelser, se bemærkningerne til bilagene s. 47 ff.
 35. Bortset fra Eriks 3 gårde i Bjerndrup i Stepping sogn (jvf. bilag 3), der måske ikke hører til hans arv, men er erhvervet senere, idet de ligger i den sydøstlige del af sognet, hvor Refsø ellers intet tilliggende ses at have haft.
 36. Om Keldet, jvf. min afhandling i Haderslev Amts Museum 13,2, 1971, s. 83-90, hvor også kildehenvisninger til de her fremførte forhold findes.
 37. Om den Wulf Emmiksen, der af DAA opfattes som stamfader til Tyrstrupgård-linjen, se bemærkningerne til stamtavlerne s. 51-52, pt. 3.
 38. 1491 9/3 omtales »fru Barbara van der Wijsck to Tystorp geseten Fulmechtich des szeligen Erick Emmickssen Kinder und erer Vörmund«. Se dog også DAA 1958-59, afsnit 2, s. 37-41, hvor det på grundlag af gravstensfragmenter i Hammelev og Hejls kirke fastslås, at Erik Emmiksen må have været gift 1. gang med et medlem af Due- (eller Glob)-slægten.
 39. Jvf. stamtavlen i Sønderjyske Årbøger, 1969, s. 121.
 40. Jvf. Sønderjyske Årbøger, 1969, s. 115.
 41. Sk. og Jb., s. 22.
 42. Der synes i øvrigt at være en forbindelse mellem Wulf von der Wisch og Emmike Esbernsen, idet det i en afskrift af et register for kapitlet i Haderslev hedder, at Wulf von der Wisch og Emmike Esbernsen havde skænket penge til kapitlet, tilsyneladende år 1470 (RA. Genealogisk-Herald. Samling. Generalia in 4to, nr. 84 (Vossiske Excerpter), bd. VII, bl. 6a). Notitsen kan kun fortolkes på den måde, at de havde skænket disse penge i fællesskab. Også dette er et indicium for slægtsskab mellem dem via deres respektive børn.
 43. Der findes desværre ikke væsentlige spor af noget voldsted ved Tyrstrupgård, der eventuelt ved en type-bestemmelse kunne sige os noget om gårdens alder, jvf. Fra Gelsbro til Lillebælt, Haderslev 1958, s. 56, nr. 40.
 44. Selv om der i det foregående er taget forbehold m. h. t. størrelsen af Hartvigs arvedel indenfor Gram herred, er det dog nødvendigt af hensyn til den her anvendte metodes konsekvente gennemførelse at fastholde de enkelte talstørrelser, jvf. bemærkningerne til bilagene s. 46 ff.
 45. LA Åb. Haderslev Amtsarkiv. Sager vedr. frigårde pk. 4, Hjerndrupgård. Om hans hustru se i øvrigt s. 52, pt. 5.

46. Rep. I, 4017 og 4509; våben: A. Thiset: Danske adelige Sigiller fra 15., 16. og 17. årh. Kbh. 1905, nr. lxxij 50.
47. Hvis han da er identisk med den Jes Iversen af Høgelund, der nævnes i Rep. I, 6269, men hvis våben ikke kendes. Emmiksen-slægtens eventuelle erhvervelse af hans gods kan teoretisk set være sket på et så tidligt tidspunkt, at allerede Emmike Esbernsen har ejet dette gods.
48. Jvf. Fra Gelsbro til Lillebælt, s. 53, nr. 8 og 9. Voldstedet Mosbjerghøj ligger i den del af Taps sogn, der før 1864 hørte til Frørup sogn, J. P. Trap: Danmark, 5. udg., bd. 10, s. 197. Det ligger ca. 2 km nordøst for Stangborg. Der er altså tale om ialt 3 voldsteder i Frørup sogn, men de kan vel næppe have eksisteret på samme tid alle tre.
49. Danmarks Kirker. Haderslev amt, s. 360.
50. Ældste Archivregistraturer, bd. 5, s. 35. Der er uden tvivl tale om den Villom von Viernitz, der sammen med sin hustru Karen havde Eskebjerg len på Fyn i forlening indtil sin død 1519, Kr. Erslev: Danmarks Len og Lensmænd i det sextende Aarhundrede. Kbh. 1879, s. 108.
51. Ældste Archivregistraturer, bd. 4, s. 393.
52. Broderlod var i følge Jyske Lov I, 5, dobbelt så stor som søsterlod. Hvor nøje man fulgte lovens bestemmelser ses måske tydeligst i forbindelse med Hejls Vargårds deling efter Joachim Breides død 1574:
1 søn og 2 døtres arvelod købtes af kronen for 14.000 gl. daler i 1587,
1 søn og 2 døtres arvelod købtes af kronen for 14.000 gl. daler i 1588,
2 sønners og 1 datters arvelod købtes af kronen for 17.500 daler i 1588.
Hver søns arvedel havde altså en værdi af 7000, hver datters en værdi af 3500 daler. Jvf. de i kilder til bilag 1 under Hejls Vargård anførte henvisninger. Max Sering a. a., s. 343, og P. Lauridsen i Sønderjyske Årbøger, 1889, s. 192.
53. DAA 1892, s. 113; 1538: Matth. Saml., pk. 22.
54. For de her anførte oplysninger om slægten Emmiksen, se DAA, 1892, s. 113 ff.
55. Max Sering a. a., s. 344.
56. Trap, 5. udg., bd. 10, s. 231. Det anføres ganske vist her, at slægten Emmiksen havde ejet det, men det fremgår ikke, om dette kan læses ud af kilden.
57. Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte, bd. 4, 1873, s. 185.
58. Danske Magazin, 4. rk., bd. 3, Kbh. 1871, s. 236.
59. H. C. P. Sejdelin: Diplomatarium Flensborgense, bd. 2, Kbh. 1873, s. 29.
60. Da det vil føre for vidt i detaljer at redegøre for, hvorfor jeg mener, at forbindelserne er anderledes end de i DAA anførte, er der kun givet disse summariske oplysninger.

KILDER TIL BILAG 1:

Refsø: Tallene her er taget fra kolonne 11 i bilag 2, hvoraf også kildehenvisninger fremgår. For fuldstændighedens skyld er også medtaget enkelte gårde, som ikke hørte under Refsø på pågældende tidspunkt, men var udskilt eller solgt tidligere. Ca. 1525 omfattede Refsø endnu Hejsagergård, der imidlertid her er udskilt som en særlig hovedgård, hvilket først skete med Otte Hartvigsens død, da hans søn Emmike arvede den.

Hejsagergård: Oversigten gengiver Emmike Ottensens arv efter sin fader Otte Hartvigsen, = kolonne 3 + 4 i bilag 4, hvoraf også kildehenvisninger fremgår.

Brenore: Oversigten gengiver Brenores omfang, før gården blev delt efter Emmike Hartvigsens død. Datteren Magdalenes del kom til kronen 1583 11/1 og datteren Annes 1584 12/3, hvortil kom en enkelt gård i Frørup 1592 u. d. Oversigten her beror på en simpel sammentælling af disse tre deles gårde.

Hejls Vargård: Gården blev delt mellem Joachim Breides børn efter hans død 1574. Disse forskellige arvedele solgtes eller mageskiftedes til kronen 1584-1641 (1584 17/10, 1587 4/11, 1588 28/2, 1588 4/3, 1641 1/4). Ved sammenlægning af disse arvedele er Joachim Breides gods ca. 1574 rekonstrueret. Hertil kommer imidlertid en del gårde, som ikke findes blandt børnenes arv, men som opføres under Hejls Vargård 1543. De er her anført i parentes og hentet fra Sk. og Jb., s. 423.

Tyrstrupgård: Gårdens omfang er her gengivet på grundlag af Godske Ahlefeldts skøde til Gert Rantzau 1599 (Jahrbücher für die Landeskunde der Herzogth. Schl. Ho. und Lauenb., bd. 10, 1869, s. 196 ff.). Det svarer ret nøje til det gods, der nævnes 1617 9/2, da Gert Rantzau solgte gården med tilliggende til kronen. Hertil kommer imidlertid en række gårde, som nævnes 1543 under Tyrstrupgård, men som hverken findes 1599 eller 1617. De er her anført i parentes og hentet fra Sk. og Jb., s. 422.

Tågerup: Godsets omfang, da det mageskiftedes til kronen 1604 18/12.

Fovslet: Her er gengivet gårdens omfang, før den blev delt efter Hans Johansen Lindenovs død ca. 1535. De forskellige arvedele kom alle til kronen 1549-1588 (1549 9/3, 1574 18/5, 1576 2/5, 1579 6/11, 1580 30/1, 1580 15/2, 1584 9/1, 1584 18/12 og 20/12, 1588 12/1). Ved sammentælling af disse forskellige arvedeles gårde er Hans Johansen Lindenovs gods ca. 1530 rekonstrueret. Hertil kommer dog en række gårde tilhørende Anne Lindenov, gift med Otto Breide til Søbo (på Als), som er medregnet her, jvf. oversigten s. 23 og note 31.